

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

**Tematické a jazykové shody a rozdíly v českých a ruských říkadlech
a rozpočítadlech**

**Tematic and language correspondences and differences between Czech and Russian
nursery rhymes and counting rhymes**

VYPRACOVAL: Viktor Vymazal

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

V Olomouci, 19. 3. 2018

podpis

Děkuji prof. PhDr. Zdeňku Pechalovi, CSc., za konzultace, rady a připomínky,
které mi během psaní bakalářské práce poskytl.

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 DĚTSKÝ FOLKLOR.....	6
1.1 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO FOLKLORU JAKO SEGMENTU LIDSKÉ KULTURY	6
1.2 DĚTSKÝ FOLKLOR JAKO PŘEDMĚT VĚDECKÉHO ZKOUMÁNÍ.....	7
1.3 KLASIFIKACE DĚTSKÉHO FOLKLORU.....	8
1.4 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÝCH SKLADEB	8
2 ŘÍKADLA, ПЕСТУШКИ, ПОТЕШКИ.....	9
2.1 ŘÍKADLA.....	9
2.2 ПЕСТУШКИ А ПОТЕШКИ.....	10
2.3 KOMPARACE ČESKÝCH A RUSKÝCH ŘÍKADEL	11
3 ROZPOČÍTADLA	20
3.1 PRVNÍ ROZPOČÍTADLA, DĚJINY ŽÁNRU	20
3.2 CHARAKTERISTIKA ROZPOČÍTADEL.....	21
3.3 KLASIFIKACE ŽÁNRU: СЧИТАЛКИ-ЧИСЛОВКИ, ЗАУМНЫЕ СЧИТАЛКИ, СЧИТАЛКИ-ЗАМЕНКИ	22
3.4 KOMPARACE ČESKÝCH A RUSKÝCH ROZPOČÍTADEL.....	23
4 NEDĚTSKÉ MOTIVY V DOTAZNÍCÍCH.....	30
VÝSLEDKY VÝZKUMU	31
РЕЗЮМЕ.....	36
BIBLIOGRAFIE.....	41
PŘÍLOHY	43
PŘÍLOHA Č. 1: ŘÍKADLA, VÝCHOZÍ TEXTY	43
PŘÍLOHA Č. 2: ROZPOČÍTADLA, VÝCHOZÍ TEXTY	46
PŘÍLOHA Č. 3: VZOR DOTAZNÍKU PRO ČESKÉ RESPONDENTY	50
PŘÍLOHA Č. 4: VZOR DOTAZNÍKU PRO RUSKÉ RESPONDENTY.....	52
ANOTACE	54
ANNOTATION.....	55

ÚVOD

Zdá se, že v dnešní přetechnizované době není pro dětský folklor místo, necht' je tedy tato práce jednou z vlastovek připomínající a uchovávající národní bohatství – tentokrát Čechů a Rusů. Dětský folklor je jednou z nejživějších částí folkloru. Pozornost badatelů však získal až v 19. století. Od té doby vzniklo mnoho publikací, které se dětským folklorem zabývají. Z novějších můžeme jmenovat *Folklor atomového věku* D. Bittnerové či *Русский детский фольклор*, jehož autorem je F. S. Kapica. Žádná nám známá publikace se však komparaci českých a ruských říkadel a rozpočítadel nevěnuje. Jedinou výjimkou je krátký článek *Problematické momenty při překladu dětského folkloru (na materiálu ruských říkadel)* M. Ševečkové.

Tato práce si klade za cíl postihnout odlišnosti mezi českým a ruským pojetím říkadel a rozpočítadel. Dalším záměrem je na základě analýzy a komparace identifikovat a interpretovat tematické a jazykové shody a rozdíly v konkrétních českých a ruských říkadlech a rozpočítadlech. Pro komparaci jsou použity texty v původním jazyce. Tyto texty jsou vybrány na základě nejčastějších odpovědí českých a ruských respondentů, kteří mohli uvést maximálně 5 svých oblíbených říkadel a 5 rozpočítadel. Výsledkem práce je popis odlišností mezi českým a ruským přístupem k říkadlům a rozpočítadlům a syntéza jednotlivých poznatků o shodě, či rozdílnosti konkrétních českých a ruských říkadel a rozpočítadel.

Po nastudování této práce se čtenář zorientuje v odlišných přístupech k říkadlům a rozpočítadlům. Taktéž se seznámí s některými slovy a tématy, která se objevují v říkadlech a rozpočítadlech obou národů, nebo jsou typická jen pro jeden z nich.

Shody a rozdíly českých a ruských říkadel a rozpočítadel nespočívají jen v jazykové a tematické stránce. Začínají již u samotného dělení dětského folkloru na žánry. Čeští i ruští badatelé se shodují v tom, že dětský folklor je možné rozdělit do tří skupin. Je to folklor pro děti, vlastní folklor dětí a folklor převzatý od dospělých. Problém však nastává při snaze rozdělit dětský folklor na žánry. Například zatímco čeští odborníci chápou „říkadla“ v dosti širokém smyslu, jejich ruští kolegové užívají dělení poněkud podrobnější.

1 DĚTSKÝ FOLKLOR

1.1 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO FOLKLORU JAKO SEGMENTU LIDSKÉ KULTURY

Tak jako se liší národy jeden od druhého, tak se i jednotlivé folklorní tradice vyznačují jistými zvláštnostmi.¹ To platí nejen pro folklor jako celek, ale i jeho dílčí části, včetně folkloru dětského.² Kultura dětí je zkonstruována tak, aby sloužila dětským potřebám a cílům. Vyznačuje se některými rysy, jež jsou příznačné pro subkulturu. Nicméně na rozdíl od subkultury ji společnost nevnímá kontroverzně. Dospělí se pouze snaží děti chránit před projevy, o nichž si myslí, že do dětství nepatří (*vulgarita, brutalita, sexualita*).³

Dětským folklorem se označují skladby dvojího (respektive trojího) typu. Jedná se o vlastní folklor dětí a folklor, jenž je produktem dospělých. Zatímco texty vlastního folkloru dětí jsou zcela v režii dětských tvůrců, folklor pro děti vznikl jako díla dospělých určená dětem či jako tvorba, která byla původně vytvořena dospělými pro dospělé a do dětského světa se dostala až sekundárně. Kvůli tenké hranici mezi oběma skupinami není vždy lehké určit, kdo je autorem díla, zda dospělí, či děti. Situaci mimo jiné znesnadňuje fakt, že mnoho dnes již plně dětských her má své kořeny v obřadech dospělých.⁴

Díky dětské spontánní tvořivosti je dětský folklor jednou z nejživějších složek celého folkloru. Jeho součástí jsou slovesné, hudební, taneční, výtvarné, dramatické, pantomimické a mnohé další projevy.⁵ Do dětského folkloru patří i imitace ptačí a zvířecí „řeči“, „řeč“ předmětů apod.⁶ Ústřední postavení v dětském folkloru zaujímá hra. Nepostradatelnými prvky jsou i fantazie, volné asociace, rýmování, deformace jazyka

¹ KOLPAKOVA, N. P. *Kniha o ruském folkloru*. Praha: Svět sovětů, vydavatelství Svazu československo-sovětského přátelství, 1953, s. 11.

² Tamtéž, s. 199-200.

³ BITTNEROVÁ, D. *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Editor P. JANEČEK. Praha: Národní muzeum, 2011, s. 13-14. ISBN 978-80-7036-315-7.

⁴ LEŠČÁK, M. a O. SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 149.

⁵ Tamtéž, s. 148-149.

⁶ Tamtéž, s. 151.

a jazykové neologismy. Kromě toho se v dětských textech hojně využívají zdobněliny, opakování, princip náhody či bezprostřední vztah k životu.⁷

Pomocí dětského folkloru lze popsat měnící se vztah mezi dospělými a dětmi. Zatímco v dřívějších dobách byla velká rodina spíše břemenem, později jsme svědky změny vztahu k dětem. Ty jsou ochraňovány, laskány (*v ukolébavkách*) a stávají se nadějí rodiny. Dospělý se snaží, aby měli jeho potomci šťastné dětství.⁸

1.2 DĚTSKÝ FOLKLOR JAKO PŘEDMĚT VĚDECKÉHO ZKOUMÁNÍ

Zhruba v polovině 18. století sepisuje K. Danilov jednu z prvních sbírek lidové poezie.⁹ Na skutečný vědecký zájem si ale dětský folklor musel počkat až do 19. století, které se neslo v duchu záchrany mizejícího světa autentické lidové kultury pro budoucí generace. V souladu s dobovými teoriemi byl dětský folklor chápán jako poslední stadium života dávných obřadů, případně jejich částí. Čeští národní obrozenci vyzdvihovali krásu národní tvorby a posilovali tím vlastenecké cítění. Výjimečné nebylo ani vylepšování textů a rekonstrukce některých původních forem. Tímto obrozenci přispěli ke vzniku idealizovaného obrazu dětského folkloru.¹⁰ Co se týče badatelů, kteří se o problematiku dětského folkloru zajímali, je nutné zmínit osobnosti jako *A. Mrštík, F. Bartoš, F. Hrnčíř, G. S. Vinogradov, K. A. Vinařický, O. I. Kapica, V. P. Anikin*.

Už K. Čapek si kdysi posteskl, že víra v čarování a magii slova upadá a že krom užší dětské veřejnosti se o říkadla zajímají jen sběratelé folkloru.¹¹ Sbíráni novodobého dětského folkloru se oproti 19. století nevyznačuje takovou popularizací. Texty jsou využívány spíše k vědeckým účelům. Avšak i poptávka po tradičním dětském folkloru *K. J. Erbena, F. Bartoše, A. Šebestové* či dalších sběratelů 2. poloviny 19. a přelomu 19. a 20. století stále existuje. Vzniká tím napětí mezi dvěma představami o správné

⁷ Tamtéž, s. 153.

⁸ KOLPAKOVA, N. P. *Kniha o ruském folkloru*. Praha: Svět sovětů, vydavatelství Svazu československo-sovětského přátelství, 1953, s. 201.

⁹ ŠEVEČKOVÁ, M. Problematiké momenty při překladu dětského folkloru (na materiálu ruských říkadel). In: *SLAVICA IUVENUM XIII: Mezinárodní setkání mladých slavistů*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012, s. 291. ISBN 978-80-7464-188-6.

¹⁰ BITTNEROVÁ, D. *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Editor P. JANEČEK. Praha: Národní muzeum, 2011, s. 15-16. ISBN 978-80-7036-315-7.

POZN.: V práci upozorňujeme na to, že je přístup badatelů k dětskému folkloru nejednotný (boj mezi tradičním a novodobým dětským folklorem). Odborníci však nacházejí shodu alespoň v základních bodech. Např. dělení dětského folkloru na vlastní folklor dětí, folklor pro děti a skladby, které přešly k dětem z folkloru dospělých, můžeme dohledat u V. P. Anikina, D. Bittnerové, N. P. Kolpakovové, M. Leščáka a O. Sirovátky. Shodné pojetí dětského folkloru v různě starých textech lze považovat za ustálené a objektivní hledisko.

¹¹ ČAPEK, K. *Marsyas* [online]. s. 71 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.eknihy zdarma.cz/eshop-marsyas-cili-na-okraji-literatury.html>

podobě dětského folkloru – je to boj mezi tradičním a novodobým dětským folklorem. Oba přístupy mají v kultuře dětí svou hodnotu a význam.¹²

1.3 KLASIFIKACE DĚTSKÉHO FOLKLORU

Snaha klasifikovat dětský folklor naráží na několik problematických momentů. Je to určení hranic samotného pojmu, vyčlenění systému žánrů a žánrových druhů, neexistence jednotné terminologie a nejasný obsah termínů. Počátky klasifikace dětského folkloru se pojí až se začátkem 20. století. Této problematice se věnoval např. *G. S. Vinogradov* či *O. I. Kapica*.¹³ Pojmy, kterými se badatelé 19. a první poloviny 20. století snažili vystihnout žánry dětského folkloru, vznikaly spíše intuitivně. Na prvním místě byla v tomto procesu zohledňována slovesná složka textů. Žánry dětského folkloru byly rovněž stanoveny s důrazem na ústní tradici.¹⁴

1.4 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÝCH SKLADEB

Dětský folklor tvoří obecně sdílené a tradované skladby, které zná (často ovšem s jistými obměnami – variace) většina dětí. Některé texty mohou být v rámci selekce z repertoáru vyřazeny. Pro variační proces je typické zaměňování částí textů, rozšiřování o další části, zkracování a spojování několika různých skladeb do jedné. Často jsou vlastní skladby dětí obohacovány o jim srozumitelné všeobecně známé fenomény (*Vinnetou; Harry Potter*).¹⁵ Dětský folklor rovněž vnímá politické a celospolečenské klima (*problémy etnik, války*).¹⁶ Jiné folklorní skladby dovolují vyzkoušet zakázané. Zde máme na mysli texty, které překračují hranice tabu dětského světa. Děti díky nim mohou získat zkušenost, jak na ně působí porušení zákazu, a využít ji v budoucnu. V pubertě pak skladby dětského folkloru dospívajícím pootevírají dveře do světa dospělých (*milostné vztahy, sex*). Děti zpravidla inspirují ty nejintenzivnější medializace fenoménu. Obvykle se však takový fenomén z dětského repertoáru rychle vytrácí.¹⁷

¹² BITTNEROVÁ, D. *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Editor P. JANEČEK. Praha: Národní muzeum, 2011, s. 20-21. ISBN 978-80-7036-315-7.

¹³ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 6 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

¹⁴ BITTNEROVÁ, D. *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Editor P. JANEČEK. Praha: Národní muzeum, 2011, s. 22-24. ISBN 978-80-7036-315-7.

¹⁵ Tamtéž, s. 27-28.

¹⁶ Tamtéž, s. 30.

¹⁷ Tamtéž, s. 33-37.

2 ŘÍKADLA, ПЕСТУШКИ, ПОТЕШКИ

Jak jsme již upozornili v první kapitole, klasifikace dětského folkloru je komplikovaná zejména kvůli synkretismu dětského folkloru a nejednotnosti v pojmosloví. Čeští i ruští badatelé se sice shodují v tom, že dětský folklor je možné rozdělit do tří skupin, tedy na folklor pro děti, vlastní folklor dětí a folklor převzatý od dospělých, nicméně při snaze rozdělit dětský folklor na žánry se již rozcházejí. Zatímco čeští odborníci i laická veřejnost běžně chápou **říkadla** v dosti širokém smyslu, jejich ruští kolegové užívají dělení poněkud podrobnější. Existuje sice zastřešující pojem „**поэзия пестования**“, ale mnohem častější je konkrétní dělení na **пестушки, потешки** a **прибаутки**.

2.1 ŘÍKADLA

Obecně lze říkadla popsat jako krátké veršované básně, jež doprovázejí denní činnost dítěte.¹⁸ Zároveň se jedná o velmi dynamické skladby. Tato dynamičnost je často podtrhována jejich proměnlivou intonací a rytmickým skandováním,¹⁹ díky kterému jsou skladby snadno zapamatovatelné.²⁰ Důležité pojmy se mnohokrát opakují a posluchač je v nich oslovován pomocí rozhovoru. Čím jsou děti starší, tím méně zdobnělin a deformovaných slov ve svých říkadlech užívají. Říkadla jsou především fonetickými prostředky k uspání a uklidnění, k upoutání pozornosti, k pobavení či rozptýlení dítěte.²¹ Jejich cílem je naučit děti rozumět mateřskému jazyku a hrát si s ním. Na říkadlech, která se používají během hry, lze pozorovat, že hra má schopnost být zároveň školou života i zábavou. Děti se učí pravidla fair play či soutěžit s ostatními. Říkadla rovněž pomáhají vytvářet pozitivní emocionální kontakt rodičů a dítěte. Některá témata se ukazují jako univerzální. To znamená, že výskyt podobných typů říkadel u různých národů je častějším jevem, než by se na první pohled mohlo zdát.²²

¹⁸ ŠEVEČKOVÁ, M. Problematické momenty při překladu dětského folkloru (na materiálu ruských říkadel). In: *SLAVICA IUVENUM XIII: Mezinárodní setkání mladých slavistů*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012, s. 291. ISBN 978-80-7464-188-6.

¹⁹ BENEŠ, B. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990, s. 26. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.

²⁰ ČAPEK, K. *Marsyas* [online]. s. 73 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.eknihydzdarma.cz/eshop-marsyas-cili-na-okraji-literatury.html>

²¹ BENEŠ, B. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990, s. 26. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.

²² ŠEVEČKOVÁ, M. Problematické momenty při překladu dětského folkloru (na materiálu ruských říkadel). In: *SLAVICA IUVENUM XIII: Mezinárodní setkání mladých slavistů*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012, s. 292. ISBN 978-80-7464-188-6.

2.2 ПЕСТУШКИ А ПОТЕШКИ

Jak jsme již avizovali v úvodu této kapitoly, ruští a čeští odborníci se staví k problematice dětských říkadel různě. Za žánry ruského dětského folkloru, které odpovídají charakteru českých říkadel, považujeme *пестушки* a *потешки*.

Пестушки a *потешки* patří do odvětví ruského dětského folkloru, jež se označuje jako „*поэзия пестования*“ (M. N. Mel'nikov, M. Ju. Novickaja). Někteří odborníci (F. S. Karica) jsou toho názoru, že k *пестушкам* a *потешкам* je vhodné řadit také *прибаутки* (G. S. Vinogradov používá termín *сказочки*, A. N. Martynova – *забавушки*). Jedná se o jednoduché povídky či pohádky, které, na rozdíl od *пестушек* a *потешек*, nejsou doprovázeny pohyby.²³ Jelikož forma *прибаутек* neodpovídá formě českých říkadel, nepovažujeme tento žánr za adekvátní a necháváme ho mimo naši pozornost.

Slovo *пестушки* je odvozeno od ruského slovesa „*пестовать*“ (hýčkat, vychovávat). Jedná se o krátké veršované texty, které doprovázejí pohyby dítěte v prvních měsících jeho života.²⁴ Pomáhají udržovat jeho dobrou náladu. Dospělí často zároveň s pronášením *пестушки* dítětem provádějí masáže nebo jednoduché fyzické cviky. *Пестушка* obvykle začíná onomatopoií (*скок, поскок*), časté je opakování slov v textu a zdobněliny.²⁵

Пестушки volně přecházejí v *потешки*, ve kterých vznikají základní herní situace předpokládající vědomou odezvu dítěte. Proto jsou vhodné spíše pro děti ve věku dva a více let, kdy se již snaží získávat slovní zásobu. *Потешки* pomocí dialogu rozvíjejí komunikaci s dítětem. Dítě opakuje slova po dospělém, osvojuje si základní počítání, učí se chápat některé abstraktní pojmy. Stejně jako *пестушки* jsou také *потешки* obohacovány onomatopoií, dále opakováním slov a citoslovci. Významné postavení zde zaujímá rytmus. Do hry se obvykle zapojují prsty, ruce a jiné části těla dítěte i dospělého. Jejich prostřednictvím se zobrazují různé předměty a děje. Například při hře *Ладушки* si dospělý posadí dítě na klín, uchopí jeho ruce do svých a ztvárňuje let ptáků.²⁶

²³ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 10-11 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

²⁴ АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957, s. 95.

²⁵ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 10 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

²⁶ Тамtéž, s. 10-11.

2.3 KOMPARACE ČESKÝCH A RUSKÝCH ŘÍKADEL

Omezený rozsah této práce neumožňuje analyzovat a porovnat všechna česká a ruská říkadla a rozpočítadla, brání tomu i obrovský počet textů a téměř neomezené množství jejich variací. Nabízí se možnost pracovat s knihami, o nichž se v předmluvách sběratelů/autoři vyjadřují jako o souborech nejznámějších říkadel a rozpočítadel. Úskalí této cesty spočívá v tom, že nelze snadno ověřit, jedná-li se skutečně o výběr textů, jež jsou natolik známé, aby o nich bylo možné tvrdit, že jsou aktivní součástí folkloru.

Abychom toto zaručili, oslovili jsme 50 českých a 50 ruských respondentů, které jsme požádali o vyplnění dotazníku, v němž měli za úkol uvést alespoň dva první verše svých 5 nejoblíbenějších lidových říkadel a rozpočítadel. Věnujeme se však pouze těm, jež byla v dotazníku zastoupena alespoň pětkrát. Získali jsme tak celkem **7 českých říkadel**: Vařila myšička kašičku (15 respondentů); Paci, paci, pacičky (12 respondentů); Kolo, kolo mlýnský (9 respondentů); Houpy, houpy (8 respondentů); Šnečku, šnečku (7 respondentů), Foukej, foukej větříčku (7 respondentů) a Myšičko, myš (5 respondentů), **7 ruských říkadel**: *Сорока-белобока* (23 respondentů); *Ладушки* (15 respondentů); *Идет коза рогатая* (9 respondentů); *Водичка, водичка* (8 respondentů); *Гуси, гуси!* (6 respondentů); *Петушок, петушок* (6 respondentů); *По кочкам, по кочкам* (5 respondentů) a stejný počet českých a ruských rozpočítadel, jimiž se budeme zabývat v následující kapitole.

Verše získané od našich respondentů jsou upraveny (doplněny mezery, interpunkce, velká písmena na začátku vět apod.). Variace porovnávané s tzv. **výchozími texty**. Výchozí texty jsou převzaty z tištěných publikací, či internetových zdrojů. Zejména v nich jsou identifikovány jednotlivé motivy a deminutiva.

Říkadlo **Vařila myšička kašičku** se velmi nápadně podobá ruskému říkadlu *Сорока-белобока*. V ruském prostředí bychom tento text označili za *посеику*. Skladby popisují obdobné situace. V obou matka (myš/straka) připravuje pokrm a rozděljuje ho mezi své děti. Jedno z nich však nedostane. Zatímco české texty nenabízejí odůvodnění toho, proč zrovna toto dítě matka nenakrmí, některé texty ruských respondentů vzniklou situaci komentují (*А ты где был? Дров не рубил, печку не топил, кашу не варил.*; *Он по воду не ходил, дрова не рубил, печки не топил, каши не варил.*; *Ты воды*

не носил, ты дров не рубил, ты печь не топил, ты чашки не мыл! Кашу сами мы съедим, а лентяю не дадим!; Ты в лес не ходил! Дров не рубил! Воду не носил! Кашу не варил!; Ты дров не рубил, воду не носил! – Кыш полетели, на головку сели!).

Česká skladba, na rozdíl od ruské, rovněž popisuje chování dětí během rozdávání kaše (Ten plakal, ten skákal.).

Tak jako český text, zmiňuje i jeden z ruských respondentů chování dítěte poté, co nedostalo najíst (*Он тожно ходит, толчет, мелет. Вода на болоте, мука не молота. Квашонка – на липке, мутовка – на сосне, лопатка – на елке, валивка – на березке. Тожно шел, шел – пень, шел, шел – колода, тут березка, под березкой водичка кипит!).*

České a ruské skladby se rozcházejí v pojmenování činitele děje – matky. V české tradici je matka vždy myš. V odpovědích ruských respondentů se krom postavy nazvané *сорока-белобока* celkem sedmkrát vyskytuje *сорока-ворона*, dvakrát *ворона*, dvakrát *сорока-сорока*, jednou *сорока-воровка* a jednou *сорочка*.

Všichni čeští respondenti se shodují v tom, že matka vařila kašičku. U Rusů je tomu stejně tak, ovšem 13 respondentů zaměňuje deminutivum *кашку* za slovo *кашу*. Nejednotnost mezi ruskými texty pokračuje se slovem *манила*, jež bylo sedmkrát zaměněno slovem *кормила*. Dále se v patnácti odpovědích objevuje slovo *деток* (v jednom případě dokonce *деточек*), které nahrazuje slovo *детей*. Tři respondenti se ptají matku ptají „Где была?“, jeden z nich navíc zjišťuje „Что делала?“ a dva respondenti „Куда летала?“. Pták jim třikrát odpovídá „Далеко.“. U některých respondentů je nicméně pták originálnější. V jednom případě je jeho reakce rozšířena o „Печку топила.“, ve dvou o „Гостей скликала, каши им давала. Кашка масляная, ложка крашенная, ложка гнется, нос трясется, душа радуется.“ a dále v jednom případě: „Споваривала, с порожка на порожек поскакивала, гостей посмекивала: Едут ли гости? Везут ли гостиници?“ za čímž následuje dovětek: „Гости не приехали, а кашка перепрела.“. Co se týče nádobí, na které dítě pokrm dostává, konkretizoval ho pouze jeden respondent (*Стали ее делить: этому – на чашечку, этому – на ложечку, этому – на лоток, этому – сам горшок. А пальчику-то-мальчику и не досталось.*).

Mezi českými respondenty významněji vybočuje pouze jediný. Ten uvádí místo spisovného slova „zeleném“ hovorový tvar „zeleným“.

Na první pohled je patrné, že český text obsahuje více ukazovacích zájmen a celková struktura verše je složitější. Příkladem může být již první verš obou říkadél (Vařila myšička kašičku; *Сорока-белобока*). Dalším výrazným komponentem české skladby je citoslovce v pozici predikátu (A ten maličký frrrr...) a používání předložek (na; do), které v ruském textu nenajdeme. České říkadlo je taktéž mnohem více obohaceno deminutivy (myšička, kašička, rendlíček, komůrečka, homolečky, maličký, napapat). Ruská skladba obsahuje pouze jedno (*кашка*).

Zajímavostí je, že se obě verze v dotazníku umístily na první příčce. Tak výrazná podobnost se již ve vybraných českých a ruských říkadlech nevyskytuje.

Hra začíná předváděním míchání kaše, kdy dospělý krouží prstem po dlani dítěte. Následuje rozdělování kaše dětem. Dospělý se postupně dotýká prstů dítěte a při tom říká: „Tomu dala.“; „*Этому дала.*“. Může také jmenovat nádobí, ve které dítě kaši dostává (Tomu na lžičku, tomu do hrnečku.; *Этому на ложке, этому в чашке.*). Všechny prsty dostanou kaši, ovšem kromě malíčku. Hladový malíček tedy jde hledat práci a děj hry se přesouvá na celou ruku dítěte. Malíček „*толчет, мелет*“. Ruka v tomto okamžiku představuje cestu, po které malíček jde. Až přijde do podpaží, dospělý začne dítě lechtat a hra končí. Většina těchto her v sobě skrývá ponaučení. Konkrétně v této skladbě pták krmí všechny své děti kaší, kromě jednoho, který nepracoval spolu s ostatními. Dítě je tak vychováváno a socializováno.²⁷ Motiv toho, že matka odepře svým dětem jídlo, se objevuje také v říkadle Houpy, houpy.

Jak již bylo zmíněno, taková míra shody, jakou lze identifikovat v textech Vařila myšička kašičku a *Сорока-белобока*, už mezi vybranými říkadly není. Texty je však možné rozdělit do skupin podle motivů, jež se v nich vyskytují. První takovou skupinou jsou texty s **motivem**, které se týkají **jídla**. Pokrmy: kaše (Vařila myšička kašičku; *Сорока-белобока*; *Ладушки*; *Идет коза рогатая*), homolečky (Vařila myšička kašičku), tvarůžky (Šnečku, šnečku), kroupy, hrách (Houpy, houpy), hruška (Foukej, foukej větříčku). Nápoje: braga (*Ладушки*), mléko (*Идет коза рогатая*). Děje: příprava a rozdávání pokrmu dětem (Vařila myšička kašičku; *Сорока-белобока*), jedení (Vařila myšička kašičku; *Мышичко, мышь*; Houpy, houpy;

²⁷ Тамтѣж, s. 11.

Сорока-белобока; Ладушки; Идет коза рогатая; Гуси, гуси!), pití (*Ладушки; Идет коза рогатая*). Chut': sladká (Foukej, foukej větříčku; *Ладушки*).

Do další skupiny řadíme texty s **motivy zvířat**: myš (Vařila myšička kašičku; *Мышичко, мыš*), kočka (*Мышичко, мыš; Houpy, houpy*), hlemýžď (Šnečku, šnečku), koza (*Идет коза рогатая*) vlk, husa (*Гуси, гуси!*), straka (*Сорока-белобока*), kohout (*Петушок, петушок*).

Třetí skupinu tvoří **motivy předmětů**: rendlíček (Vařila myšička kašičku), hoblík, pilka, mlýnské kolo (Kolo, kolo mlýnský), boty, pásek (Paci, paci, pacičky), kamna (Houpy, houpy), tabák (Šnečku, šnečku), peníze (Šnečku, šnečku; Kolo, kolo mlýnský).

Čtvrtá skupina obsahuje **motivy částí těla lidí**: obličej, oči, tváře, ústa, zub (*Водичка, водичка*) a **zvířat**: tykadla (Šnečku, šnečku), ocas (Paci, paci, pacičky), rohy, oči, nohy (*Идет коза рогатая*), křídla (*Гуси, гуси!*), hlava, hřebínek, vole (*Петушок, петушок*).

Další skupinou jsou **motivy osob**: otec, matka (Paci, paci, pacičky), babička (*Ладушки*), dítě (*Водичка, водичка; Петушок, петушок*).

Šestá skupina zahrnuje **přírodní motivy**: vítr (Foukej, foukej větříčku), les, jáma, hrbolatá cesta (*По кочкам, по кочкам*), voda (*Водичка, водичка*), hora (*Гуси, гуси!*).

Sedmou skupinou jsou **motivy dějů**: pláč, skákání (Vařila myšička kašičku), nakupování (Paci, paci, pacičky), foukání, shazování (Foukej, foukej větříčku), houpání (Houpy, houpy), chůze (*Мышичко, мыš; Идет коза рогатая*), rozbití a oprava předmětu (Kolo, kolo mlýnský), mytí (*Водичка, водичка*), létání (*Гуси, гуси!*), trkání (*Идет коза рогатая*), vstávání, zpěv (*Петушок, петушок*), radání (*По кочкам, по кочкам*). Také bychom chtěli upozornit na zajímavý motiv násilí, kdy kocour láká myš blíž k sobě, aby ji mohl sníst (*Мышичко, мыš*). Násilí pozorujeme rovněž v některých ruských říkadlech (*Гуси, гуси!*: „Серый волк под горой, не пускает нас домой.“; *Идет коза рогатая*: „Того забодает, забодает.“).

Při recitování потешки *Идет коза рогатая* dospělý pomocí ukazováčku a malíčku své ruky zobrazuje kozí rohy, jemně dítě „bodá“ a předvádí, jak ho koza nabírá na rohy.²⁸

Poslední skupinu tvoří **ostatní motivy**. Mezi jinými sem patří motiv čísla (Foukej, foukej větříčku), domova (*Гуси, гуси!*) a zlaté barvy (*Петушок, петушок*). Jelikož dětská říkadla nevznikají mimo společenské jevy, mohou se v nich také objevovat motivy alkoholu (*бражка*) či jiných drog (tabáček). K těmto motivům bychom zařadili i motiv riskantní jízdy, jež končí havárií (*По кочкам, по кочкам*).

Dětská literatura je doslova přesycena **deminutivy**. Ačkoli jsou pro ni typická, v naší anketě se na předních příčkách umístila také dvě říkadla, která zdrobněliny neobsahují (Houpy, houpy; *Гуси, гуси!*). Naproti tomu v říkadle Vařila myšička kašičku je jich hned několik (myšička, kašička, homolečky, rendlíček, komůrečka, napat, maličký). Dále v říkadlech Pací, paci, pacičky (maminka, pacičky, botičky, ocásek), Kolo, kolo mlýnský (chvilinka, pilka), Šnečku, šnečku (trojníček, tabáček, hajdaláček, růžky, šneček), Foukej, foukej větříčku (větříček, hruštička), Myšičko, myš (myšička, kocourek), *Сорока-белобока* (кашка), *Ладушки* (кашка, бражка, ладушки, масленька, сладенька, добренька), *Идет коза рогатая* (ножки, глазки, кашка), *Водичка, водичка* (личико, глазоньки, щечки, роток, зубок, водичка), *Петушок, петушок* (гребешок, головушка, бородушка, петушок), *По кочкам, по кочкам* (лесочки, ямка).

Snad ještě typičtější než deminutiva jsou pro dětský folklor, a folklor obecně, různé **variace** téhož textu. Tak v říkadle **Pací, paci, pacičky** dva respondenti uvedli, že otec boty teprve koupí (nikoli koupil). Dvakrát se též v anketě opakuje „A maminka pásek, na myši ocásek.“ (místo „za myši ocásek“).

V říkadle **Šnečku, šnečku** se objevily dvě odchylky v pojmenování peněz. Jednou zde máme troníček, podruhé tolárek.

Naproti tomu texty **Kolo, kolo mlýnský; Foukej, foukej větříčku; Myšičko, myš** a **Houpy, houpy** se u jednotlivých respondentů nelišily (nepočítáme-li délku úryvku skladby).

²⁸ МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Читалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989, s. 321 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

Co se týče ruských říkadel, nacházíme zde poněkud více odchylek než je tomu u říkadel českých. *Потешку Ладушки* jeden z respondentů rozšířil o verše „*А что на закуску? Кислую капустку. Попили? Поели? Кши, полетели. На головку сели.*“. Další dva ho navíc doplňují o „*Попили, поели, домой, полетели! На головку сели! Ладушки запели.*“. Verš „*Попили, поели, домой полетели.*“ se objevuje ještě u jednoho respondenta. Jiný na otázku „*А что на закуску?*“ odpovídá „*Редьку да капустку.*“. Poslední zajímavou odchylkou je zakončení úryvku skladby veršem „*Ладушки – ладушки, снова едем к бабушке!*“.

Svým charakterem připomíná tento text české říkadlo *Паци, paci, pacičky*. Obě říkadla se umístila v dotaznících na druhém místě.

Потешка *Идет коза рогатая* byla sedmi respondenty rozšířena o verš „*Идет коза рогатая за малыми ребятами.*“. Tři respondenti zaměnili zdobnělinu *кашки* slovem *кашу*. Jeden respondent uvedl toto slovo s koncovkou *-и (каши)*. Další respondent text doplňuje o verše „*Кто маму не слушает? Кто отцу не помогает?*“ a zaměňuje slovo *ест* slovem *кушает*. Dva respondenti varují dítě, že „*Кто не пьет молока, того пыр под бока!*“.

V říkadle *Водичка, водичка* sedm respondentů uvedlo místo jména dítěte přivlastňovací zájmeno *мое*. Jeden užil jméno *Вова*. Tři respondenti upřednostnili místo slova *глазньки* slovo *гдазки*, jeden nahradil slovo *зубок* slovem *зубик*. Dále se zde v jednom případě objevuje verš „*Чтобы пел голосок.*“ a místo verše „*Чтобы щечки краснели.*“ zde máme „*Чтобы щечки горели.*“ či „*Чтоб щечки алели.*“. Jeden respondent rozšiřuje text o „*Ай, лады, лады, не боимся мы воды, чисто умываемся, маме улыбаемся. Щечки? Мыли. Носик? Мыли? А глазки? Забыли.*“.

Ve skladbě *Гуси, гуси!* jeden z respondentů přidal verš „*Быстренько поели и полетели!*“. Další změnil verš „*Ну, летите.*“ za konkrétnější „*Летите домой!*“. Dva respondenti poté na „*Так летите же домой!*“. V jedné odpovědi se rovněž objevuje záměna slova *крылья* za slovo *лапки*.

V říkadle *Петушок, петушок* se respondenti neshodli pouze v tom, komu kohout nedopřává spáнку. Třikrát to byly děti (*Деткам спать не даешь?*), jednou Saša (*Саше спать не даешь?*). V jednom případě dal respondent kohoutovi jméno Pěťa (*Петя! Петя! Петушок! Золотой гребешок!*).

Posledním říkadlem je *По кочкам, по кочкам*. Zde dva respondenti rozšířili text o činitele děje. Zatímco první z nich se omezil na stále dosti neurčité „my“ (*Мы ехали по кочкам*), druhý činitele implicitně vyjádřil (*Ехал пан, с пива пьян завалился в ямку, бух!*). První respondent navíc zaměňuje citoslovce *бух* za citoslovce *ух*. Ve dvou textech se nepohybujeme „*По маленьким лесочкам*“, ale „*По маленьким листочкам*“. Další respondent konkretizuje účel cesty (*Поехали, поехали в город за орехами*).

Nelze si nevšimnout také mnoha **citoslovců**, a to jak v českých, tak i ruských říkadlech (frrrr; *расі, расі, ладушки, ладушки*; *бас, бух; топ, топ; хлоп, хлоп; за, за, за*). Dále se v obou jazycích často opakují slova, a to zejména na začátku verše (*houpy, houpy, houpy; расі, расі; идет коза рогатая, идет коза бодатая*).

M. Ševečková, jež porovnála přibližně 200 ruských a českých říkadel, našla několik opakujících se motivů. K těm nejhojnějším dle ní patří zvířata. Uvádí, že zatímco v ruských říkadlech se nejčastěji opakují slova kočka, zajíc a kůň, v češtině jsou to zejména pes, myška a husa. Jako neméně populární motivy v ruských říkadlech označuje koláče (pirohy), slunce a babičku. S motivem babičky se setkáváme též v českých říkadlech. Dále se zde podle M. Ševečkové objevují motivy jablka a větru (*Foukej, foukej větríčku*).²⁹

Odpovědi v našem dotazníku ukazují, že motiv myši v českých říkadlech je skutečně velmi častý. Dále se zde několikrát opakuje motiv kočky. I přes to, že M. Ševečková považuje tento motiv za častější v ruských říkadlech, naši ruští respondenti neuvodili více než pětkrát žádnou skladbu s tímto motivem, a tak se do naší analýzy nedostala. Naopak motiv husy, který M. Ševečková označila za typičtější pro české texty, se vyskytoval spíše v ruském dotazníku. Mezi českými říkadly nacházíme také motiv větru, který i M. Ševečková shledává poměrně častým. Místo (dle M. Ševečkové) častějšího motivu jablka, máme v jedné ze skladeb motiv hrušky.

Co se týče ruských říkadel, motivem zvířat nijak za českými nezaostávají. Objevují se v nich ptáci (straka, husa, kohout) i jiná zvířata (koza, vlk). Z ostatních motivů můžeme zmínit babičku, kterou též M. Ševečková označila za častý motiv nejen ruských, ale i českých říkadel.

²⁹ ŠEVEČKOVÁ, M. Problematické momenty při překladu dětského folkloru (na materiálu ruských říkadel). In: *SLAVICA IUVENUM XIII: Mezinárodní setkání mladých slavistů*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012, s. 292. ISBN 978-80-7464-188-6.

Četnost výskytu určitého motivu může záviset na tom, jak je určitým národem přijímán. Pokud ho pokládá za **tabu**, můžeme se s ním v dětských říkadlech setkat mnohem méně, než je tomu u národa jiného. Zde tedy předkládáme jeden z důvodů, proč se slovní zásoba ruských a českých říkadel odlišuje. U východních Slovanů je například nepřipustné vyslovovat v domě, kde je malé dítě, slovo **žába**. Toto zvíře je často ztotožňováno s vychloubačností a skoupostí. Rovněž vystupuje v mnohých pověrách, které vznikly v dávných dobách, kdy lidé věřili, že se do žab mohou vtělovat čarodějnice. Jedna z takových pověr například varuje před žábami, jež lezou přes cestu nebo práh do domu a kuňkají. Dle pověry je to znamení toho, že někdo zemře. Zabití žáby se rovnalo neodpuštělnému zločinu. Naopak v českém, západním, prostředí se motiv žáby objevuje zcela běžně.³⁰

Dalším tabu je **kočka**. Kočka, zejména v ukolébavkách, plní funkci ochránce. Členové rodiny jí projevují úctu. V přeneseném smyslu slova můžeme kočce přisoudit roli průvodkyně dětstvím. Srovnáme-li zastoupení motivu kočky v českém folklorním prostředí, zjistíme, že oproti motivu psa značně zaostává. Nicméně je nutné si uvědomit, že při překladu není vhodné tato zvířata zaměňovat. Kočka hrála v představách Slovanů pozitivní i negativní roli. Nežádka se využívala jako obětní zvíře do základů domu. První noc se také zavírala do novostavby, aby nikdo předčasně nezemřel. Dále se z jejího chování předvídala budoucnost a počasí. Mnohá rčení a přirovnání však prozrazují, že vztah ke kočce byl i negativní, a to zejména ke kočce černé barvy (falešný jako kočka/*фальшивый как кошка*; kočičí zlato/*имитация золота*). Kočka představovala symbol neupřímnosti a lstivosti.³¹

Východoevropský folklor má rovněž propracovanou typologii **koně**. Ten je často obdařen nadpřirozenými vlastnostmi a vyskytuje se jako motiv zvíře – ženich. Východní Slované chovali toto zvíře v úctě, která vycházela z jeho role v hospodářství. S pomocí koně se také věštilo. Ve folkloru se setkáváme s motivem potrestání zlého člověka tím, že se otráví snědením havraního či koňského masa.³²

Hojně užívaným motivem v dětském folkloru je **zajíc**, avšak východní Slované ho spojují s nečistými silami. V českých skladbách vystupuje především jako zvíře hloupé.

³⁰ Tamtéž, s. 292.

³¹ Tamtéž, s. 292-293.

³² Tamtéž, s. 293.

Pravdou je, že občas bývá zobrazován jako chrabrý či domýšlivý. Obvykle je ale symbolem ustrašenosti.³³

Rozdíly mezi českými a ruskými říkadly jsou asi nejpatrnější při snaze přeložit text z jednoho jazyka do druhého. Touto problematikou se zabýval např. *R. Jakobson*. Jeden z největších problémů nastává při překladu deminutiv. Ruština totiž používá deminutivní substantiva mnohem častěji než čeština, v níž by takové množství deminutiv nepůsobilo přirozeně.³⁴

³³ Tamtéž, s. 293.

³⁴ Tamtéž, s. 294.

3 ROZPOČÍTADLA

3.1 PRVNÍ ROZPOČÍTADLA, DĚJINY ŽÁNRU

Nelze vyloučit možnost, že rozpočítadlo jako žánr patřilo původně do světa dospělých.³⁵ První zápisy rozpočítadel pocházejí až z 18. století. Ke vzniku tohoto žánru přispělo rituální počítání předmětů, jež je známé u většiny národů. Rozlišovala se šťastná a nešťastná čísla a výsledek počítání byl tajný.³⁶ Pokud měl člověk splnit důležitou úlohu a zároveň byl spojen s nešťastným číslem, mohl (dle představ našich předků) vše zkazit. Toto je v rudimentární formě zachováno i v dnešních dětských hrách. Rozpočítadla taktéž souvisejí s pradávnými formami věštění, kdy obdržení konkrétního losu bylo považováno za vůli osudu či prozřetelnost.³⁷

Naši předkové věřili, že jim zvířata a duchové lesů, polí a jezer rozumí, a proto se snažili své přípravy na lov skrýt. U některých národů se dokonce setkáváme se zákazem počítat. Lidé si vymysleli způsob, jak tento zákaz obcházet a začali spojovat číslovky se zápornou částicí (*ни раз, ни два*). Nejen lovecké zbraně, zvířata a přírodu, ale i samotné rozpočítávání, které bylo potřeba pro rozdělení úkolů mezi účastníky lovu, nazývali dohodnutými slovy. Používali zkomolené formy slov, kterým rozuměli pouze příslušníci určité lovecké skupiny. Zde tedy nacházíme počátky zkomoleného počítání. Postupem času se rozpočítadlo vzdálilo od víry v čísla a začalo se vyvíjet vlastním směrem. Získalo mnoho nových, již čistě uměleckých, elementů. Tvoření slov ztratilo dávný význam, naproti tomu vznik forem bez jakéhokoli smyslu není ničím výjimečným. Tato slova mají ovšem výhradně rytmickou funkci. Do rozpočítadel samozřejmě začaly vstupovat také fráze a smysluplná slova, jež se staly materiálem pro obsahovou stránku textu a dějové situace.³⁸

³⁵ АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957, s. 113.

³⁶ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие* [online]. Флинта, 2011, s. 13-14 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

³⁷ АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957, s. 112-113.

³⁸ Тамtéž, s. 114-117.

3.2 CHARAKTERISTIKA ROZPOČÍTADEL

V současné době jsou rozpočítadla součástí dětských her, jež kopírují skutečný život. Rozpočítávání imituje přípravu dospělých k vážným životním událostem.³⁹ V dětských hrách se používá pro určení pořadí a výběr dětí, které budou hrát tu, či onu roli. Odehrává se na rytmickém základě. Děti utvoří kruh/řadu. Jedno z dětí se postaví doprostřed a pronese rozpočítadlo. Při každém slovu/přízvučné slabice se postupně dotýká rukou ostatních. Dítě, na které padne poslední slovo/slabika, je vyřazeno. Toto probíhá do té doby, než zůstane poslední hráč, který je tímto vybraný. Někdy je ovšem za vybrané označeno dítě, jež je vyřazeno jako první.⁴⁰

Rozpočítadla je možné charakterizovat jako veršované rýmované texty oplývající smyšlenými slovy a souzvuky, texty, v nichž nezastupitelnou roli hraje rytmus.⁴¹ Poskytují obrovský prostor pro improvizaci a výmysly. Rusové nazývají rozpočítadla *считалками*. Jejich autory jsou v první řadě děti⁴² a vyskytují se v zásadě u všech národů.⁴³ Jsou populárním žánrem dětského folkloru, který se neustále rozvíjí a je obohacován novými reáliemi. Stejně jako G. S. Vinogradov i M. N. Mel'nikov se domníval, že rozpočítadla mají svůj původ především v říkadlech a ukolébavkách.⁴⁴ Pomáhají rozvíjet dětskou paměť, předávají určitou informaci, mají estetickou a mravoučnou funkci. Děti se s jejich pomocí učí správně mluvit, právem odříkávat rozpočítadlo často disponuje pouze ten hráč, jenž nepodvádí své partnery a bezchybně počítá (rozpočítává).⁴⁵

Rozpočítadla bývají stručná a výstižná,⁴⁶ nejčastěji začínají počítáním nebo oslovením. Základní část rozvíjí úvodní téma, a poté následuje zakončení typu *радивон, поди вон*. Jiná rozpočítadla jsou uzavřena jedním rytmicky vyčleněným slovem

³⁹ Тамтѣж, s. 116.

⁴⁰ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 13-14 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

⁴¹ АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957, s. 112.

⁴² Тамтѣж, s. 110.

⁴³ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 14 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

⁴⁴ Тамтѣж, s. 16.

⁴⁵ Тамтѣж, s. 14.

⁴⁶ Тамтѣж, s. 14.

pod silným přízvukem.⁴⁷ Stejně tak mohou končit otázkou, na kterou se očekává odpověď ve formě číslovky. Po odpovědi následuje rozpočítávání. Na koho padne ono číslo, je z dalšího dění vyřazen. Typická je pro tento žánr dialogická forma. Co se týče slovní zásoby, v rozpočítadlech se můžeme setkat se slovy z nejrůznějších oblastí, která se v jednotlivých variacích obměňují (v textu se místo slova *капета* objeví slovo *ракета*). Dalším charakteristickým rysem jsou párová rýmující se slova jako *цокоты – мокоты* či spojení zvuků, jež se formálně shodují s obyčejnými slovy. Příkladem jsou slova *клин, блин; ряба, жаба*. Slovní experimenty mají komický efekt. Rozpočítadla jsou zásobárnou podstatných jmen, sloves a citoslovcí. Predikát se obvykle nachází před podmětem, na konci věty, nebo je vynechán.⁴⁸

3.3 KLASIFIKACE ŽÁNRU: СЧИТАЛКИ-ЧИСЛОВКИ, ЗАУМНЫЕ СЧИТАЛКИ, СЧИТАЛКИ-ЗАМЕНКИ

Klasifikací rozpočítadel se zabýval například G. S. Vinogradov, jenž texty rozdělil do třech skupin, a to na *считалки-числовки*, *заумные считалки* a *считалки-заменки*.⁴⁹

Считалки-числовки jsou skladby se základními či řadovými číslovkami. Výjimečné není ani používání jejich ekvivalentů (*другенчики*) a „číslovek“ (*азы; двазы; ризы; пята; лата; туня; муни; тупа*). Na rozdíl od G. S. Vinogradova považuje O. I. Kapica tato rozpočítadla za *заумные считалки*, v nichž je možné pozorovat slovotvornou hru s čísly (*первошка; другошка*), která je v textech rozvíjena především kvůli rytmu. Tradičně se v rozpočítadlech počítá od jedné do deseti, zde se však slova, jež označují počítání, mění. Mohou se přemísťovat slabiky či přidávat nové. G. S. Vinogradov se snažil některá z takových slov rozšifrovat (*раз = единица: ази, разум; первый: первенчики, первички*).⁵⁰

Заумные считалки se začaly šířit s rozvojem vzdělávání. Ideálním prostředím byly zejména školy, ve kterých se vyučovaly cizí jazyky. Typické *заумные считалки* by měly obsahovat slova, jež sice zajímavě znějí, ale ti, kteří je pronášejí, jim nerozumí. Často se jedná o cizí slova. Rozpočítadla se přejímají z cizího jazyka, různě se komolí a stávají

⁴⁷ АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957, s. 117.

⁴⁸ КАПИЦА, Ф. С. а Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие*[online]. Флинта, 2011, s. 15-16 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>

⁴⁹ Тамtéž, s. 14.

⁵⁰ Тамtéž, s. 14.

se základem při tvoření nových textů. Zajímavostí je, že zatímco v jednom dětském prostředí je rozpočítadlo srozumitelné a naplněno smyslem, v jiném je ta samá skladba pokládána za text postrádající smysl.⁵¹

Třetí druh rozpočítadel nazývá G. S. Vinogradov jako *считалки-заменки*. Jsou to takové texty, ve kterých nenajdeme ani číslovky, ani nesmyslná slova. Pro přítomnost syžetu je někteří odborníci označují jako syžetová rozpočítadla. Tyto texty se pravděpodobně objevily později než ostatní. M. N. Mel'nikov si povšiml, že *считалки-заменки* mají nezřídka formu dialogu.⁵²

3.4 KOMPARACE ČESKÝCH A RUSKÝCH ROZPOČÍTADEL

Při shromažďování textů jsme postupovali stejným způsobem jako v případě českých a ruských říkadel. Pracujeme celkem se **7 českými** a **7 ruskými texty**. Prvenství mezi českými rozpočítadly zaujímá skladba Ententýky (46 respondentů). Poté následují rozpočítadla Enyky, benyky, kliky bé (27 respondentů), U potoka roste kvítí (20 respondentů), Plave mýdlo (14 respondentů), Zlatá brána (12 respondentů), Jeden, dva, tři (12 respondentů) a Jedna, dvě, tři, čtyři, pět (7 respondentů). V ruském dotazníku se jako první umístilo rozpočítadlo *На золотом крыльце* (23 respondentů), dále *Раз, два, три, четыре, пять!* (19 respondentů), *Эники-Беники* (13 respondentů), *Аты-баты* (14 respondentů), *Вышел месяц из тумана* (11 respondentů), *Ехала карета* (8 respondentů) a *Эни-бэни* (6 respondentů).

Texty obsahující slova, jež postrádají smysl, reprezentují dvě česká rozpočítadla a tři ruská. V závorkách uvádíme konkrétní nesmyslná slova, která je v textech možné nalézt: Ententýky (ententýky); Enyky, benyky, kliky bé (enyky; benyky; kliky bé; ábr; fábr; dominé; elce; pelce; do pekelce); *Эники-Беники* (эники; беники; эники; бэники; клец; клос; болики; лелики); *Аты-баты* (аты-баты; таты-баты; шаты-баты); *Эни-бэни* (бэни; бэус; бени; бряки; буль-буль; буль; каляки; паки; рики; синти; сенти; таки; турба; урба; шмаки; красно; космо; эни; эус; *Интер; нэт*). Podobnost vidíme zejména mezi texty Enyky, benyky, kliky bé a *Эники-Беники*, kde slova enyky, benyky/*эники*, *бэники* jsou téměř totožná. Těmto rozpočítadlům je taktéž blízká skladba

⁵¹ Тамтѣж, s. 14.

⁵² Тамтѣж, s. 15.

Эни-бэни, a to díky slovům *эни*, *бэни* vyhlížejícím jako zkrácená forma slov *эники*, *бэники*.

Mezi analyzovanými texty se nachází pět takových, v nichž se vyskytují číslovky. Jedná se o číslovku dva (Ententýky), tři (*Аты-баты*), jeden, dva, tři (Jeden, dva, tři) a jedna, dvě, tři, čtyři, pět (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět; *Раз, два, три, четыре, пять!*).

Některá analyzovaná rozpočítadla neobsahují ani nesmyslná slova, ani číslovky. Jsou to skladby: U potoka roste kvítí; Plave mýdlo; Zlatá brána; *На золотом крыльце; Вышел месяц из тумана* a *Ехала карета*.

Nejen v říkadlech se setkáváme s **motivem jídla**, také v rozpočítadlech má tento motiv své zastoupení. Jedná se o motiv brambor (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět), ovsa (*Аты-баты*) a ukrajinského pokrmu vareniki (*Эники-Беники*). S jídlem je spojený motiv jedení (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět; *Эники-Беники*).

Zatímco v říkadlech jsou **zvířata** oblíbeným motivem, v analyzovaných rozpočítadlech se vyskytují pouze ve dvou ruských textech. V rozpočítadle *Аты-баты* je motiv koně, v rozpočítadle *Раз, два, три, четыре, пять!* motiv zajíce.

Mezi **motivy předmětů** jsou předměty denní potřeby jako rubl, samovar (*Аты-баты*), nůž (*Вышел месяц из тумана*), klobouk (Ententýky), mýdlo (Plave mýdlo), koště (Zlatá brána; *Эники-Беники*), klíč (Zlatá brána). K dalším předmětům patří špalíky, prostředek městské hromadné dopravy (Ententýky), kočár (*Ехала карета*), brána (Zlatá brána), kolečko, piliny (*Эники-Беники*), zápraží (*На золотом крыльце*) či kapsa (*Вышел месяц из тумана*).

Motivy částí těla nepatří k nejrozšířenějším. V analyzovaných textech nacházíme pouze motiv nosu (Ententýky) a hlavy (Zlatá brána). V ruských rozpočítadlech motivy tohoto druhu chybí.

Motiv osoby je zastoupen mnohem více. Je to motiv pohádkových bytostí – čertů (Ententýky), sourozenců – bratrů (Jeden, dva, tři), zástupců různých povolání – vojáků, popa (*Аты-баты*), myslivce (*Раз, два, три, четыре, пять!*), ševce, krejčího (*На золотом крыльце*), námořníka (*Эники-Беники*), představitelů světské moci – cara, careviče, krále, královny i obecně lidí (*На золотом крыльце*). Ve dvou rozpočítadlech můžeme nalézt vlastní jména osob, a to Sokolov (*Аты-баты*) a Janek (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět).

Přírodní motivy reprezentují potok, květina – petrklič (U potoka roste kvítí), sláma (Jeden, dva, tři), les (*Ехала карета*), měsíc, mlha (*Вышел месяц из тумана*).

Velmi častý je **motiv děje**, a to zejména chůze (Enyky, benyky, kliky bé; Zlatá brána; *Аты-баты*; *Раз, два, три, четыре, пять!*; *Вышел месяц из тумана*; *Ехала карета*; *Эники-Беники*; *Эни-бэни*). Mezi motivy pohybu nelze nezmínit běh (*Раз, два, три, четыре, пять!*), jízdu (*Ехала карета*), lezení (Jeden, dva, tři), plavání (Plave mýdlo) a létání (Ententýky). Máme zde motivy ne/chtění, spánku (*Аты-баты*), mluvení (U potoka roste kvítí; *На золотом крыльце*), pláče, vylučování (Ententýky). Dále motivy nakupování, ukazování, braní, krádeže (*Аты-баты*), natlučení si, kopání (Ententýky), netrefení se (*Раз, два, три, четыре, пять!*), vyndávání, zhoštění se vedoucí úlohy (*Вышел месяц из тумана*), sezení, držování (*На золотом крыльце*), vyrůstání (U potoka roste kvítí). Zvláštní kategorií motivů označujících děje, je ta, která v sobě skrývá motiv násilí. K těmto motivům řadíme motiv střelby (*Раз, два, три, четыре, пять!*), řezání (*Вышел месяц из тумана*) a bití (Zlatá brána; *Вышел месяц из тумана*).

Poslední skupinou jsou **motivы ostatní**, které jsou dosti různorodé. Nacházíme zde motiv trhu (*Аты-баты*), boule (Ententýky), zájmu, písmena (*Ехала карета*), slova, kruhu (U potoka roste kvítí) a barvy, a to jak obecně (Plave mýdlo), tak i konkrétně – barva šedá (*Аты-баты*; *Раз, два, три, четыре, пять!*), zlatá (Zlatá brána; *На золотом крыльце*). S barvami úzce souvisí odstíny – tmavý (*Ехала карета*). Do této skupiny řadíme také přídavná jména bosý (Ententýky), pečený, maštěný (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět), hodný, poctivý (*На золотом крыльце*), sovětský, veselý (*Эники-Беники*), otevřený, odemčený (Zlatá brána). Jiné motivy této skupiny označují míru, množství, způsob, nebo možnost – velký, nejmenší (Ententýky), málo (Jedna, dvě, tři, čtyři, pět), rychleji (*На золотом крыльце*), možná (*Эни-бэни*). V analyzovaných textech ojedinělými, ale stále zajímavými motivy jsou ty, které jsou vyjádřené citoslovci – pif, paf (*Раз, два, три, четыре, пять!*), bác (*Эни-бэни*) nebo takové, jež odkazují na směr – pryč (U potoka roste kvítí). Rovněž se zde objevují zeměpisné názvy – Afrika (Ententýky), Vltava (Plave mýdlo). Dále sem řadíme nepříliš dětský motiv hrobu (Ententýky).

Ačkoli je dětská literatura obecně plná **deminutiv**, v analyzovaných rozpočítadlech se jich mnoho nevyskytuje. Je jich pouze šest – špalíky, hrobeček

(Ententýky), zajíček (*Раз, два, три, четыре, пять!*), požík (*Вышел месяц из тумана*), košťátka, kolečka (*Эники-Беники*).

Nyní se podrobněji zaměříme na jednotlivé **variace** analyzovaných rozpočítadel. Nejoblíbenější z českých je rozpočítadlo **Ententýky**. V tomto textu rozdělilo pět respondentů slovo ententýky na tři (En ten týky). Jeden respondent zjemnil slovo špalíky a užil místo něho tvar špalíčky. V pěti případech si čert nos narazil, nikoliv natloukl. Jeden z respondentů přidal k poslednímu verši rozpočítadla dovětek „To jsi ty.“. Dva další text upravili ještě více (Ententýky dva špalíky čert vyletěl z električky, ještě ho to bolelo, narazil si koleno.; Ententýky dva hřebíky, strčím je do električky, bez okolků bos, zčernám jako kos.).

Druhá v pořadí je skladba **Enyky, benyky, kliky bé**. Zde se jeden z respondentů domnívá, že počátek prvního verše je vhodné psát spíše takto: „Eniky beniky“. Stejný respondent také slova ábr a fábr rozšířil o samohlásku „e“ (aber faber). Takto postupovali ještě další dva respondenti. Ve dvou odpovědích se objevuje slovo trausig/trausik, které považujeme za nesmyslné. Jeden respondent obměnil poslední verš (Tenhle půjde ven!), jiný zde používá citoslovce (Bum, bác, ven!). Další respondent zakončil rozpočítadlo veršem (Ať je to ten, nebo ten, praštíme ho koštětem.), který je typický spíše pro rozpočítadlo Zlatá brána. Dále se v dotazníku objevil verš „Enyky benyky, švestkový knedlíky.“. V jednom případě zněla respondentova odpověď pouze „Abr fábr domine.“. Ačkoli ji řadíme k variacím analyzovaného textu, připouštíme možnost, že měl respondent na mysli jiné rozpočítadlo, jež se náhodou v těchto slovech shoduje s druhým veršem analyzované skladby.

Dalším rozpočítadlem je text **U potoka roste kvítí**. Zde se dvě odpovědi našich respondentů liší v tom, co vlastně u potoka roste. Jeden je toho názoru, že zde roste kvítíčko, druhý klíč. Dva respondenti poté považují název rostliny za vlastní jméno a píše ho s velkým počátečním písmenem (Petrklíč). Dvakrát se zde rovněž objevuje drobná změna v druhém verši (Říká se mu petrklíč.).

Porovnáme-li jednotlivé variace rozpočítadla **Plave mýdlo**, zjistíme, že nejčastěji, tedy přesně sedmkrát, se v textu odehrává situace, kdy mýdlo plave po řece Vltavě (Plave mýdlo po Vltavě.). Podle tří respondentů se však jedná o jablko, které pluje po vodě (Pluje jabko po vodě.). Tři respondenti se domnívají, že se sice jedná o mýdlo, nicméně to plave po vodě, nikoliv po Vltavě (Plave mýdlo po vodě.). Nabízí se možnost,

že se ve skutečnosti jedná o dvě různá rozpočítadla. Respondenti ale jednotlivé verše textu různě kombinují, proto tuto záležitost nelze jednoznačně potvrdit, ani vyvrátit. Tak verš „Jakou barvu asi má?“ je dvakrát nahrazen veršem „Kdo ho chytí, toho je.“, jednou „Kdo ho chytne, toho je.“ (změna tvaru slovesa chytit), jednou „Kdo ho chytne, ten to je.“, třikrát „Kdo ho chytí, ten to je.“ (opět změna tvaru slovesa chytit), a to bez ohledu na to, zda předmět plave, či pluje, zda je tímto předmětem mýdlo, či jablko a zda se pohybuje po Vltavě, či vodě. Jeden respondent současně rozšiřuje rozpočítadlo o verš „Já ho chytat nebudu, radš dostanu na hubu.“ a obohacuje ho o motiv násilí.

V textu **Zlatá brána** se respondenti neshodují v tom, jaký je vztah mezi bránou a klíčem. Jeden z nich se domnívá, že brána byla zlatým klíčem otevřená, podle pětice dalších respondentů byla brána klíčem podepřená. Jeden respondent upravil čtvrtý verš na „Tomu hlavu sejme.“, čímž v rozpočítadle podtrhl motiv násilí.

Následuje rozpočítadlo **Jeden, dva, tři**. V jedné z variací byly verše „Který je to mezi námi, co si zalez do tý slámy?“ upraveny na „Jeden je tu mezi námi, co se schoval do tej slámy.“. Další dva respondenti v prvním verši užili místo mužské formy číslovky (jeden) číslovku v ženském tvaru (jedna), nahradili nespisovné slovo tý ve čtvrtém verši spisovným slovem té a ve dvou posledních verších vynechali některá slova (Ten, nebo ten, vyhodme ho ven!) místo (Ten, ten nebo ten, vyhodme ho z kola ven.).

Varianty rozpočítadla **Jedna, dvě, tři, čtyři, pět** nenabízejí žádné příliš zásadní odlišnosti. Pětice respondentů dala přednost mužské formě číslovky dva před formou ženskou. Jeden respondent oslovuje osobu „Honzo“, nikoli „Janku“. Jiný respondent zde užil příjmení Janků (nejedná-li se ovšem o překlep a neměl-li respondent na mysli „Janku“).

Mezi ruskými rozpočítadly dominuje skladba **На золотом крыльце**. Zde jedenáct respondentů v prvním verši upřednostnilo zastaralý tvar slova zlatý (*На златом крыльце сидели*.) před neutrálním tvarem *золотой*. Kromě jednoho respondenta všichni v dotazníku uvedli stejné postavy (*Царь, царевич, король, королевич, сапожник, портной*.). Zmíněný respondent je zaměnil poněkud modernějšími postavami (*Мишки Гамми, Том и Джерри*.). Zajímavostí je, že u stejného respondenta předcházelo těmto kresleným postavičkám zastaralé slovo *златой*. Spojuje tedy zastaralý výraz s moderními. Dále je třeba upozornit na rozšíření skladby o sloveso být v budoucím tvaru, které se ve variacích vyskytuje celkem třináctkrát.

Na druhé přičce se umístil text *Раз, два, три, четыре, пять!*. V jedné odpovědi našeho respondenta nacházíme jiný tvar slova *зайчик*, a to *зайка*. Dvakrát se mezi odpověďmi setkáváme také se záměnou zajíce za tygra (*Вышел тигр погулять*). Dále jeden respondent vynechal verše „*Вдруг охотник выбегает, прямо в зайчика стреляет*.“. Všechny texty pokračují citoslovci vyjadřujícími střelbu (*Пиф! Паф!*), šest respondentů poté citoslovci „*Ой-ой-ой!*“ a jeden „*Ой-ей-ой*.“. Avšak největší rozdíly se nacházejí až v závěrečných verších textů. V šesti případech zvíře umírá (*Умирает зайчик мой!*), jeden respondent ho naopak nechává naživu (*Убегает зайчик мой!*). Čtyři respondenti uvádějí, že po střelbě bylo zvíře převezeno do nemocnice (*Привезли его в больницу*). Podle jednoho z nich zde zajíc ztratil rukavici (*Потерял он рукавицу*), ovšem další tři se domnívají, že rukavici naopak ukradl (*Он украл там рукавицу*). Jeden respondent pokračuje verši „*Повезли его в буфет, там пропал кулек конфет*“, dva „*Привезли его в палату, он украл там шоколаду. Привезли его на крышу, он украл там дядю Мишу*“. Poslední tři zmínění respondenti se nakonec shodují na optimistickém závěru rozpočítadla (*Привезли его домой, оказался он живой!*).

Všechny variace rozpočítadla *Эники-Беники* začínají veršem „*Эники-Беники – ели – вареники*.“. Poté se odpovědi začínají odlišovat. Jeden respondent, shodně s výchozím textem, začíná druhý verš slovy „*Эники-Бэники*“. Nekončí však slovem *клец*, ale *клос*, které se nachází až v pátém verši výchozího textu. Jedenáct respondentů zahajuje druhý verš rozpočítadla slovy *Эники-беники*, konečná citoslovce se různí – sedmkrát se zde vyskytuje slovo *клец* a po jednom slova *бац*, *бом*, *бенс* a *Бах*.

Veškeré variace rozpočítadla *Аты-баты* začínají verši „*Аты-баты – или солдаты, Аты-баты – на базар. Аты-баты – что купили? Аты-баты – самовар*.“. Co se týče zbylého textu, zde se již varianty různí. Osm respondentů se místo „*Сколько дали?*“ (o samovaru) vojáků ptá „*Сколько стоит?*“. Odpověď vojáků „*Аты-баты – три рубля*.“ se v jednom případě změnila na „*Аты-баты – сто грошей*“. Pětice respondentů se zajímá o to, jak samovar vypadal (*Аты-баты, он какой? Аты-баты, золотой*). Jeden z nich ovšem vynechává zájmeno *он*. Na druhou stranu v textu opakuje tento úsek ještě jednou a zde již zájmeno uvádí. Mohlo by se jednat o nepozornost a respondent tedy na zájmeno pouze zapomněl. Pět respondentů zakončilo rozpočítadlo verši vykazujícími charakteristické rysy rozpočítadla

(*Аты-баты, кто выходит? Аты-баты, это я!*). Další respondent tuto část textu mírně rozměňuje (*Аты-баты, выходи-ка, Аты-баты, поскорей.*).

Variace rozpočítadla *Вышел месяц из тумана* se liší jen minimálně. V jednom případě respondent nahrazuje měsíc za Němce (*Вышел немец из тумана.*), jiný upravuje závěrečný verš (*Все равно тебе голить!*), čímž přidává do textu motiv odhalování, nahoty. Další respondent nejmenuje předmět, který měsíc z kapsy vytahuje, omezuje se jen na nekonkrétní „*что-то*“.

Předposledním analyzovaným textem je rozpočítadlo *Ехала карета*. U tří respondentů můžeme pozorovat změnu slovesa pohybu (*Шла машина темным лесом.*) místo (*Ехала карета темным лесом.*). Současně je zde nutné poukázat na nahrazení historického vozidla (kočár) modernějším dopravním prostředkem (auto). Takto postupovalo celkem šest našich respondentů. Dále se v odpovědi jednoho respondenta objevuje povoz (*Ехала телега темным лесом.*).

Nejnižší příčku zaujímá skladba *Эни-бэни*. Zde pět textů našich respondentů začíná veršem „*Эни-бени – реки – таки.*“, který se shoduje až s prvním veršem druhé sloky výchozího textu. Jeden respondent úvodní slova pozměnil na „*Эне, бене, реки, факи.*“, jiný na „*Эни, бени, реки, факи.*“. Další zahajuje text zcela odlišně (*Шел крокодил, трубку курил, трубка упала и написала...*). Jeho odpověď jsme však také přiřadili k tomuto rozpočítadlu, neboť pokračuje verši, jež se podobají zbytku variací (*Эни бэни, реки таки, турба урба, синтибряки, део део, краснодео, бац!*). Další verše vypadají u všech respondentů podobně. Dva uvádějí verš „*Турба – урба – синти – бряки.*“, jeden „*Турба, урба, сентябряки.*“ jiný „*Турба, урба, сентебряки.*“, další upravil první část na „*Турбо-урбо сентебряки.*“ a konečně poslední, který je zároveň nejodlišnější (*Аль – буль – буль – каряки – шмяки*). Tři respondenti ještě pokračují (*Эус-бэус краснодэус Бац!; Деус Деус краснодеус. Бац.; Део део, краснодео, бац!*).

4 NEDĚTSKÉ MOTIVY V DOTAZNÍCÍCH

Rozsah této práce neumožňuje provést podrobnou analýzu všech odpovědí respondentů. Je však namístě upozornit na některé zajímavé momenty, jež upřesňují a doplňují skutečnou představu našich respondentů o dětských lidových říkadlech a rozpočítadlech. Jak jsme již avizovali, do některých textů se dostaly motivy, které bychom očekávali spíše v literatuře pro dospělé. Jedná se např. o motiv hrobu. Někteří respondenti však mají o dětském folkloru ještě odlišnější představu, a proto se ubírali k textům obsahujícím zejména motivy vulgární a motivy násilí. Z českých textů jsou to například říkadla: „Šel Janeček na kopeček, rozepnul si poklopeček, to jsem rád, to jsem rád, že se můžu vyčůrat.; Na přechodu pro chodce drtí tatra důchodce, důchodce se vrtí, vrtí, ale tatra drtí, drtí.“, z ruských můžeme jako příklad uvést texty: „...*Муж жену не залюбил, взял топор и зарубил, а жена не умерла, забрала у него деньги и ушла.; Кошка сдохла, кошка сдохла — хвост облез. Кто промолвит, тот и съест! А кто засмеется, тот кошачей крови напьется!*“. Některé odpovědi tohoto druhu se v dotazníku vyskytují i několikrát: „Ene bene lexa, střeva lezou ze psa.; Hovno, prdel, sračka, to je naše značka.“.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Cílem této práce bylo postihnout odlišnosti mezi českým a ruským pojetím říkadelských a rozpočítadelských říkadel, a poté identifikovat a interpretovat tematické a jazykové shody a rozdíly v konkrétních českých a ruských říkadlech a rozpočítadlech.

Pro snadnější zařazení říkadelských a rozpočítadelských říkadel do rámce lidské kultury jsme před samotnou analýzou a komparací českých a ruských říkadelských a rozpočítadelských říkadel stručně charakterizovali problematiku dětského folkloru, jehož podstata by se dala připodobnit k neustále měnícímu se dynamickému živému organizmu. Podnětem jsou především jeho sklony k variačnímu procesu, jazykovým deformacím a mnohotvárnosti, jež se vyznačuje nejen slovesnými, ale též hudebními, tanečními, výtvarnými, dramatickými a jinými projevy. Za další jsme popsali úskalí klasifikace dětského folkloru, které spočívá zejména v nejednotné terminologii a nejasném obsahu termínů. Orientaci v dětských textech taktéž komplikuje tenká hranice mezi třemi skupinami dětského folkloru, což je folklor pro děti, skladby, které přešly k dětem z folkloru dospělých a vlastní folklor dětí. Část naší práce je věnována i dějinám vědeckého zájmu o dětský folklor, jehož počátek spadá až do 19. století.

Problematika nejednotné terminologie a nejasného obsahu termínů kladla překážky při hledání adekvátního označení ruských říkadelských a rozpočítadelských říkadel. Na základě odborné literatury jsme dospěli k závěru, že nejvhodnějšími termíny jsou *пестушки* a *потешки* pro říkadla a *считалки* pro rozpočítadla. Rozdíl mezi *пестушкой* a *потешкой* spočívá v míře aktivity dítěte při odříkávání textu, jelikož *потешки* již předpokládají vědomou odezvu dítěte. *Считалки* na základě výskytu/absence číslovek a nesmyslných slov v textu dělíme na *считалки-числовки*, *заумные считалки* a *считалки-заменки*.

Za účelem získání co nejaktuálnějších variací pro komparaci, jsme vytvořili dva dotazníky, jeden pro 50 českých respondentů, druhý pro 50 ruských. Jejich úkolem bylo napsat minimálně dva verše maximálně pěti říkadelských a pěti rozpočítadelských říkadel. Texty, jež se v odpovědích opakovaly nejméně pětikrát, jsme poté podrobili analýze. Zaměřili jsme se zejména na motivy a deminutiva. Celkem bylo analyzováno 7 českých říkadelských říkadel, 7 ruských říkadelských říkadel, 7 českých rozpočítadelských říkadel a 7 ruských rozpočítadelských říkadel. Celkem jsme pracovali s 63 variacemi českých říkadelských říkadel, 72 variacemi ruských říkadelských říkadel, 138 variacemi českých rozpočítadelských říkadel

a 94 variacemi ruských rozpočítadel, které byly opraveny (doplněny mezery, interpunkce, velká písmena na začátku vět apod.). Tyto variace jsme porovnali s tzv. výchozími texty, které jsme převzali z tištěných publikací, či internetových zdrojů. Komentovali jsme však pouze nejnápadnější jevy. Jelikož tato práce není založena na kvantitativním výzkumu, výskyt nebo absence určitého motivu (deminutiva) nelze pokládat za obecně platný jev. Výsledky analýzy mohou ovšem naznačit některé tendence, z nichž by bylo možné vycházet při zahájení rozsáhlejšího výzkumu.

Ve výchozích textech jsme našli několik skupin motivů, a to motivy jídla (nápojů, chutí apod.), zvířat, předmětů, částí těla, osob, přírodní motivy, motivy dějů a ostatní. Mezi těmito skupinami neexistuje nepřeklenutelná hranice. Z toho vyplývá, že některé motivy je možné řadit hned do několika skupin. Příkladem je motiv tabáku v jedné z českých skladeb. Jeho zařazení do skupiny závisí na tom, nazíráme-li na něho jako na předmět (v tom případě by náležel do skupiny motivů předmětů), či jako na motiv drogy (zde bychom upřednostnili připojení ke skupině ostatních motivů). V rozpočítadlech jsme se rovněž zaměřili na číslovky a nesmyslná slova. Zjistili jsme, že společnými motivy pro česká a ruská říkadla jsou kaše, příprava a rozdávání pokrmu dětem a sladká chuť. Jelikož jsou hlemýždí tykadla v českém textu nazvána růžky, dochází zde k asociování skutečných rohů. Z tohoto důvodu pokládáme rovněž rohy/růžky (tykadla) za společný motiv. V českých i ruských rozpočítadlech se nachází motiv koštěte a mluvení. Dále je to motiv dopravního prostředku s tím rozdílem, že v češtině se jedná o prostředek městské hromadné dopravy, v ruštině o historické vozidlo (kočár). Nalezli jsme také motivy, jež se objevují jednak v říkadle jednoho jazyka, jednak v rozpočítadle druhého jazyka. Zde máme na mysli zejména motiv peněz, který se liší pouze konkrétní měnou, dále motiv kola – v českém říkadle je myšleno velké mlýnské kolo, v českém rozpočítadle je motiv kola ve smyslu kruhu a v ruském rozpočítadle malého kolečka; motiv vody, který má v českém rozpočítadle podobu potoku, motiv létání v českém rozpočítadle a ruském říkadle, motiv barvy, a to obecně v českém rozpočítadle, zlatá barva v českém rozpočítadle a ruském říkadle a šedá barva v ruském rozpočítadle. Jistou podobnost také pozorujeme mezi motivem slova v českém rozpočítadle a písmena v rozpočítadle ruském. Některé motivy mají zastoupení v říkadlech i rozpočítadlech obou jazyků. Je to motiv jedení, chůze a násilí.

Některé motivy jsme označili jako české, či ruské, jelikož se vyskytují v analyzovaných textech pouze jednoho z jazyků. Českými motivy jídla jsou brambory

homolečky, hrách, hruška, kroupy a tvarůžky, ruskými jsou braga a obecně motiv pití, mléko, oves, vareniki. Co se týče zvířecích motivů, českými jsou hlemýžď, kočka a myš, ruskými pak husa, kohout, koza, kůň, straka, vlk a zajíc. Za české motivy předmětů můžeme označit boty, bránu, hoblík, kamna, klíč, klobouk, mýdlo, pásek, pilku, rendlík, špalík, tabák, za ruské – samovar, nůž, piliny, zápraží, kapsu. České motivy lidských částí těla jsou omezeny na hlavu a nos, který navíc nepatří člověku jako takovému, ale čertovi. Český motiv částí těla zvířat je ocas. Ruské motivy částí těla jsou mnohem početnější. Mezi lidskými částmi těla jsou obličej, oči, tvář, ústa a zub, mezi zvířecími jsou to krom očí také křídla, nohy, hlava, hřebínek a vole. Bratři, čert, Janek, matka a otec patří do českých motivů osob. Ruskými jsou babička, car, carevič, dítě, král, králevic, krejčí, lidé obecně, myslivec, námořník, pop, Sokolov, švec, voják. České přírodní motivy reprezentují květiny, sláma a vítr. V ruských nalezneme motiv hory, hrbolaté cesty, jámy, lesu, měsíce a mlhy. V českých textech se objevují motivy dějů jako je foukání, houpání, kopání, lezení, nakupování, natlučení si, opravování, pláč, plavání, rozbití, shazování, skákání, vylučování a vyrůstání. Ruské protějšky upřednostňují motivy běhání, braní, jízdy, krádeže, mytí, nakupování, ne/chtění, netrefení se, padání, sezení, spánku, trkání, ukazování, vstávání, vyndávání, zdržování, zhošťování se vedoucí úlohy, zpívání. Mezi české ostatní motivy počítáme motiv boule, čísla, hrobu a tabáku. Tento výčet lze doplnit přídavnými jmény jako bosý, maštěný, odemčený, otevřený, pečený a označením míry, velikosti či směru – málo, nejmenší, velký, pryč. Zajímavostí jsou ojedinělé české motivy zeměpisných názvů Afrika a Vltava. K ruským ostatním motivům patří motivy alkoholu, domova, riskantní jízdy a havárie, tmavého odstínu, trhu a zájmu. Stejně jako v českém jazyce, náleží k této skupině některá přídavná jména jako hodný, poctivý, sovětský, veselý a slova rychleji, možná. Cítoslovce, ač pro děti typická, objevují se toliko v ruských textech. Jedná se o cítoslovce pif, paf a báb.

Z analýzy vyplynulo, že říkadla obou jazyků překypují deminutivy. Toto však neplatí o rozpočítadlech, v nichž nepatří deminutiva k příliš rozšířenému jevu. Vyskytují se zde pouze dvě česká deminutiva hrobeček a špalíky a čtyři ruská, a to nožík, kolečka, košťátka a zajíček. Dále se ukázalo, že jak v češtině, tak i v ruštině lze nalézt rozpočítadla všech tří skupin. Rozpočítadla, která obsahují nesmyslná slova, jsou např. Enyky, benyky, kliky bé a *Эники-Беники*. Rozpočítadla s číslovkami jsou Jeden, dva, tři či *Раз, два, три, четыре, пять!*. Skladbami bez nesmyslných slov

a číslovky jsou U potoka roste kvítí a *Вышел месяц из тумана*. V textech s číslovkami se počítá pouze od jedné do pěti. Porovnáme-li počty jednotlivých číslovek v českých a ruských skladbách, v českých je jich buď stejné množství, či dokonce více. Za nejoblíbenější českou číslovku můžeme označit dvojku objevující se celkem třikrát. Naproti tomu v ruských textech je pouze jednou. Ani nesmyslná slova, ani číslovky se nevyskytují shodně ve třech českých a třech ruských rozpočítadlech.

Komparací českých a ruských textů jsme zjistili, že největší podobnost vykazují říkadla Vařila myšička kašičku a *Сорока-белобока*, a poté Pací, paci, pacičky a *Ладушки*, která mají společnou především doprovodnou pohybovou stránku (u obou se tleská). Zajímavé je, že říkadla Vařila myšička kašičku a *Сорока-белобока* se v dotaznících umístila na první příčce a Pací, paci, pacičky a *Ладушки* na druhé. Toto může naznačovat, že Češi i Rusové vyhledávají skladby podobného typu. Menší měrou jsou v určitých aspektech podobná rovněž rozpočítadla Enyky, benyky, kliky bé; *Эники-Беники* a *Эни-бэни*, v nichž se nacházejí podobně znějící nesmyslná slova (enyky, benyky; *эники, бэники; эни, бэни*).

Výsledky rozboru jsme porovnali s výzkumem M. Ševečkové, která na základě komparace přibližně 200 českých a ruských říkadel označila některé nejčastější a naopak tabuizované motivy. Pokud motivy říkadel vztáhneme i na rozpočítadla, zjistíme, že nám stejně jako M. Ševečkové vychází kůň a zajíc jako častý ruský motiv. Kočku bychom však spíše přiřadili k českým motivům. Souhlasíme s motivem myši jako českým. Naproti tomu motiv husy pokládáme za ruský. Ve shodě s M. Ševečkovou i my shledáváme babičku jako častý ruský motiv. Mezi českými říkadly nacházíme také motiv větru, který i M. Ševečková považuje za poměrně častý. Místo (dle M. Ševečkové) častějšího motivu jablka, máme v jedné z českých skladeb motiv hrušky.

Co se týče problematiky variací, je vhodné podotknout, že jsme narazili i na variace textů, které byly stejné (nepočítáme-li délku úryvku skladby). Jednalo se však pouze o česká říkadla Kolo, kolo mlýnský; Foukej, foukej větříčku; Myšičko, myš a Houpy, houpy. Naproti tomu v ruských variacích nacházíme poněkud více odchylek než je tomu u říkadel českých. V případě rozpočítadel je tomu přesně naopak.

V úvodu této práce jsme upozornili na hypotézu, že je dnes dětský folklor v podstatě přežitkem. Hypotéza se však ukázala jako lichá, a to zejména kvůli jeho funkcím, mezi kterými dominuje usnadnění komunikace, zprostředkovávání

problematických témat, předávání morální hodnoty apod. Naši respondenti jsou současně důkazem toho, že dětský folklor se mezi lidmi stále traduje, tedy žije.

РЕЗЮМЕ

Темой настоящей бакалаврской работы являются различия между чешскими и русскими подходами к детским фольклорным жанрам, а именно – к поэзии пестования и считалкам.

Цель бакалаврской работы: описать различия между чешскими и русскими подходами к данной проблематике, а также идентифицировать и истолковать тематические и языковые сходства и различия в конкретных чешских и русских текстах.

Структура и содержание бакалаврской работы: бакалаврская работа состоит из четырех глав.

Первая глава „Детский фольклор“ состоит из четырех частей: „Характеристика детского фольклора как сегмента культуры человека“, „Детский фольклор как предмет исследования науки“, „Классификация детского фольклора“ и „Характеристика детских текстов“.

В первой главе сделана попытка определить роль детского фольклора в культуре. Детская культура создана таким образом, чтобы служить целям и потребностям детей. Она имеет все основания для выделения в особую субкультуру, с той разницей, что детская культура в отличие от других не воспринимается противоречиво.

Существуют три вида текстов детского фольклора: творчество взрослых, ставшего со временем детским; творчество взрослых для детей и детское творчество в собственном смысле слова. Из-за тонкой границы между группами иногда не легко определить, кто является автором текста – взрослые или дети. Ситуацию осложняет также тот факт, что многие тексты/игры восходят к ритуалам взрослых.

Детский фольклор является динамической частью фольклора. Центральную роль в нем выполняет игра, затем – фантазия, ассоциация, рифмы, деформации языка и языковые неологизмы. Также здесь встречаются уменьшительные имена и повторение слов. Кроме того, в детском фольклоре нередко присутствуют имитации „речи“ животных, предметов, и прочее.

Изучение детского фольклора началось в 19-ом веке. Согласно теориям той эпохи детский фольклор воспринимался как последний этап жизни давних ритуалов. Во время чешского национального движения люди улучшали фольклорные тексты. Таким образом возникла идеализированная картина детского фольклора. Однако собирание сегодняшнего детского фольклора уже не так популярно. Среди специалистов в этой области выделяют А. Мрштика, Ф. Бартоше, Ф. Грнчирже, Г. С. Виноградова, К. А. Винаржицко, О. И. Капицу, В. П. Аникина и пр. Подчеркивается тот факт, что классифицировать детский фольклор нелегко. Проблема заключается в том, что его границы определены нечетко. Также не существует единой терминологии детского фольклора. Но, несмотря на то, что есть разные подходы к его изучению (традиционные и современные) общепринятым среди ученых является разделение детского фольклора на творчество взрослых, ставшего со временем детским, творчество взрослых для детей и детское творчество в собственном смысле слова. Исследования, посвященные этой теме, можно найти в публикациях В. П. Аникина, Д. Битнеровой, Н. П. Колпаковой, и прочее.

Характерная черта детских текстов – множество вариаций. Тексты расширяются, сокращаются, иногда даже соединяются в один. В детском фольклоре отражаются известные феномены (Гарри Поттер), или общественные проблемы (война). Некоторые тексты содержат табуизированные темы (любовные отношения).

Вторая глава „Ржикадла, пестушки, потешки“ состоит из трех частей: „Ржикадла“, „Пестушки и потешки“ и „Сравнение чешских и русских текстов поэзии пестования“. Во второй главе дается характеристика жанров поэзии пестования (ржикадла, пестушки, потешки, прибаутки) и сравниваются чешские и русские мнения по вопросу поэзии пестования.

Ржикадла – это короткие детские стихи, которые сопровождают ежедневную деятельность ребенка. Благодаря рифме их легко запомнить. Русские термины „пестушки“ и „потешки“ соответствуют чешскому обозначению таких текстов – „ржикадла“.

К поэзии пестования принадлежат также прибаутки. Однако прибаутки не имеют такую же форму, как чешские ржикадла, поэтому в этой работе они

не рассматриваются. Прибаутки – это такие рассказы или сказки, которые не сопровождают движение ребенка. Пестушки и потешки же, в свою очередь, рассчитаны на активность детей, это стихотворения для первых игр, поэтому они более подходят для детей в возрасте двух лет и старше. В игру часто присоединяются пальцы, руки и другие части тела ребенка и взрослого. Они изображают разные предметы и действия.

Для выявления самых популярных текстов детского фольклора среди пестушек, потешек и считалок мы обратились к 50 чешским и 50 русским респондентам и попросили их заполнить анкету. Респондентам было предложено написать по две первые строчки из пяти своих самых любимых детских народных ржикадел (пестушек и потешек) и считалок. В нашей работе проанализированы тексты, которые оказались наиболее распространенными среди участников опроса и встречались в ответах не менее пяти раз.

Таким образом, мы получили 7 чешских ржикадел и 7 русских пестушек и потешек, и такое же количество чешских и русских считалок. Вариации текстов, полученных от наших респондентов, сопоставлены с текстами из публикаций и электронных источников. В них идентифицированы отдельные мотивы и уменьшительные имена. В целом, мы работали с 63 вариациями чешских ржикадел, 72 вариациями русских потешек и пестушек, 138 вариациями чешских считалок и 94 вариациями русских считалок.

В текстах присутствует несколько групп мотивов: мотивы еды, животных, предметов, частей тела, лица, природы, действий и другие. Тексты также характеризуются большим количеством уменьшительных имен и междометий. Результаты исследования сопоставлены с результатами исследования М. Шевечковой.

Третья глава „Считалки“ состоит из четырех частей: „Первые считалки, история жанра“, „Характеристика считалок“, „Классификация жанра: считалки-числовки, заумные считалки, считалки-заменки“ и „Сравнение чешских и русских считалок“. В начале освещается история жанра и дается его общая характеристика. Возникновение считалок связано с ритуальным счетом предметов, а в последующем – с давними формами предсказаний. Когда-то люди

полагали, что животные и духи понимают их, поэтому придумали числительные с отрицательной частицей, искаженные слова, и так далее.

В настоящее время считалки имитируют подготовку взрослых к серьезным жизненным событиям. Функция детских считалок заключается в том, что с помощью них участники игры определяют очередь и выбирают тех, кто будет исполнять определенную роль. Как жанр пестования, так и считалки являются стихами. С их помощью у детей развивается память, они учат правильно говорить. Кроме того, считалки имеют эстетическую и этическую функции.

Г. С. Виноградов разделил считалки на три группы: считалки-числовки, заумные считалки и считалки-заменки. В считалках-числовках встречаются числительные и их эквиваленты. Заумные считалки начали распространяться во время развития образования. Идеальной средой для считалок этого рода является школа, в которой преподавали иностранные языки. Они заключают в себе слова, которые звучат интересно, но говорящие их не понимают. В считалках-заменках нет ни числительных, ни бессмысленных слов.

Последняя глава называется „Недетские мотивы в анкетах“. В ней рассмотрены тексты респондентов, в которых присутствуют вульгарные мотивы и мотивы насилия. Словом, мотивы, которые нельзя назвать детскими.

Итоговая часть работы – заключение. Оно содержит комментарии к результатам исследования. Мы пришли к выводу о том, что существуют общие для чешского и русского фольклора мотивы. Но некоторые мотивы являются исключительно чешскими или только русскими, так как встречаются в детских текстах лишь одного из языков. Из анализа фольклорного материала также вытекает, что ржикадла, пестушки и потешки содержат много уменьшительных имен. Однако, этого нельзя сказать о считалках, где уменьшительных имен гораздо меньше. Кроме того, как в чешском, так и русском языках можно найти считалки всех трех групп, которые выделил Г.С. Виноградов (считалки-числовки, заумные считалки и считалки-заменки).

В приложении прикреплены тексты, с которыми сравниваются вариации от наших респондентов. В конце работы приводится список использованной литературы, электронных книг и других электронных источников.

Настоящая бакалаврская работа дает читателю представление о том, чем отличаются чешские и русские детские фольклорные тексты и исследовательские подходы к ним, а именно – к поэзии пестования и считалкам. Вместе с тем на основе анализа и сравнения конкретных чешских и русских текстов мы идентифицировали и истолковали тематические и языковые сходства и различия между чешскими и русскими пестушками и потешками, а также чешскими и русскими считалками. Тексты использовались в оригинале.

BIBLIOGRAFIE

1. BENEŠ, B. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.
2. BITTNEROVÁ, D., JANEČEK, P., ed. *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha: Národní muzeum, 2011. ISBN 978-80-7036-315-7.
3. KOLPAKOVA, Natal'ja Pavlovna. *Knih o ruském folkloru*. Praha: Svaz sovětů, 1953.
4. LEŠČÁK, M. a O. SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982.
5. MOTLOVÁ, M. *Česká říkadla, hádanky, písničky*. 2. vyd. Praha: Egmont ČR, 2002. ISBN 80-718-6695-4.
6. *Slavica iuvenum: mezinárodní studentská vědecká konference*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7464-188-6.
7. ŠNAJDEROVÁ, L. *Říkadla*. Třebíč: Akcent, 2014. ISBN 978-807-2689-965.
8. VAŠÍČKOVÁ, P. a K. DUFKOVÁ. *Velká kniha lidových říkanek: [příslaví, hádanky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2011. ISBN 978-802-5312-346.
9. *Velká kniha českých říkadel: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.
10. VOTRUBA, A. *Namažeme školu špekem: současná folklorní poezie dětí*. Praha: Plot, 2009. Sanitka. ISBN 978-807-4280-139.
11. АНИКИН, В. П. *Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957.
12. ХИНН, О. *Потешки*. Москва: Эксмо, 2016. ISBN 978-5-699-79848-3.

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE

1. ČAPEK, K. *Marsyas* [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.eknihyzdarma.cz/eshop-marsyas-cili-na-okraji-literatury.html>
2. КАПИЦА, Ф. С. a Т. М. КОЛЯДИЧ. *Русский детский фольклор: учебное пособие* [online]. Флинта, 2011 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://www.fanread.net/book/11155791/>
3. МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Считалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

ONLINE ZDROJE

1. *Dotazník zdarma | Vytvořit online dotazník | Survio.com* [online]. c2012-2018 [cit. 2018-03-31]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/>
2. *Детские считалки, скороговорки и стишки - «Эники-Бэники» онлайн. KAKRAS.RU - Сборники, Фольклор, Справочники и Старославянские ирифты* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://zagadki.kakras.ru/schitalki.html>
3. *Потешки, прибаутки, стишки для самых маленьких - коллекция. Раннее развитие детей. Сайт Лены Даниловой.* [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://danilova.ru/storage/child_poteski_01.htm
4. *Потешки, прибаутки, стишки для самых маленьких - коллекция. Раннее развитие детей. Сайт Лены Даниловой.* [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://danilova.ru/storage/child_poteski_03.htm
5. *Считалки. Развитие ребенка. Развивающие игры, потешки, считалки, скороговорки и т.д.* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://kindergenii.ru/HTMLs/schitalki.htm>
6. *Утренние потешки для детей. Развитие ребенка. Развивающие игры, потешки, считалки, скороговорки и т.д.* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://kindergenii.ru/HTMLs/poteski/prosippot.htm>

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1: ŘÍKADLA, VÝCHOZÍ TEXTY

Vařila myšička kašičku

na zeleném rendlíčku.

Tomu dala, tomu víc,

tomu málo, tomu nic.

Ten plakal, ten skákal

a ten maličký frrrr...

do komůrečky

na homolečky,

tam se napapal.⁵³

Paci, paci, pacičky,

táta koupil botičky

a maminka pásek

za myší ocásek.⁵⁴

Kolo, kolo mlýnský,

za čtyři rýnský,

kolo se nám polámalo,

Сорока-белобока

Кашку варила,

Детей манила,

Этому дала,

Тому дала,

А этому не дала.⁵⁵

„Ладушки, ладушки,

Где были?“ –

„У бабушки“. –

„Что ели?“ –

„Кашку“. –

„Что пили?“ –

„Бражку“.

Кашка масленька,

Бражка сладенька,

Бабушка добренька.⁵⁶

⁵³ *Velká kniha českých říkadla: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008, s. 48. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.

⁵⁴ MOTLOVÁ, M. *Česká říkadla, hádanky, písničky: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. 2. vyd. Praha: Egmont ČR, 2002, s. 8. Josef Lada dětem. ISBN 80-718-6695-4.

⁵⁵ Потешки, прибаутки, стишки для самых маленьких - коллекция. *Раннее развитие детей. Сайт Лены Даниловой*. [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://danilova.ru/storage/child_poteski_01.htm

⁵⁶ МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Считалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989, s. 305-308 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

mnoho škody nadělalo,

udělalo báb!

Vezmeme si hoblík, pilku,

spravíme to za chvíli.

Až to kolo spravíme,

tak se zatočíme.⁵⁷

Норпу, норпу, норпу,

kočka snědla kroupy,

kocour hrách na kamnách,

kořata se hněvala,

že jim taky nedala.⁵⁸

Šnečku, šnečku, vystrč růžku,

dám ti krejcar na tvarůžku.

A trojníček na tabáček

bude z tebe hajdaláček!⁵⁹

Foukej, foukej, větříčku,

shoď mi jednu hruštičku.

Shoď mi jednu nebo dvě,

budou sladké obě dvě.⁶⁰

⁵⁷ *Velká kniha českých říkadél: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008, s. 12. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.

⁵⁸ ŠNAJDEROVÁ, L. *Říkadla*. Třebíč: Akcent, 2014, s. 19. Josef Lada dětem. ISBN 978-807-2689-965.

⁵⁹ *Velká kniha českých říkadél: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008, s. 77. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.

Идет коза рогатая,

Идет коза бодатая:

Ножками: топ! топ!

Глазками: хлоп! хлоп!

Кто кашки не ест,

Кто молоко не пьет,

Того забодает, забодает.⁶¹

Водичка, водичка,

Умой Лешино личико,

Чтобы глазоньки блестели,

Чтобы щечки покраснели,

Чтоб смеялся роток,

Чтоб кусался зубок.⁶²

- **Гуси, гуси!**

- Га! Га! Га!

- Есть хотите?

- Да! Да! Да!

- Ну, летите.

⁶⁰ Тамтѣж, s. 40.

⁶¹ МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Считалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989, s. 321-323 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

⁶² Утренние потешки для детей. *Развитие ребенка. Развивающие игры, потешки, считалки, скороговорки и т.д.* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://kindergennii.ru/HTMLs/poteshki/prosippot.htm>

„**Myšičko, myš,**

pojď ke mně blíž!“

„Nepůjdu, kocourku,

nebo mě sníš!“⁶³

- Нет! Нет! Нет!

Серый волк под горой

Не пускает нас домой.

- Ну, летите как хотите,

Только крылья берегите.⁶⁴

Петушок, петушок,

Золотой гребешок,

Масляна головушка,

Шелкова бородушка,

Что ты рано встаешь,

Голосисто поешь,

Ване спать не даешь?⁶⁵

По кочкам, по кочкам,

По маленьким лесочкам

В ямку бух!⁶⁶

⁶³ ŠNAJDEROVÁ, L *Říkadla*. Třebíč: Akcent, 2014, s. 22. Josef Lada dětem. ISBN 978-807-2689-965.

⁶⁴ ХИНН, О. *Потешки*. Москва: Эксмо, 2016, s. 6. ISBN 978-5-699-79848-3.

⁶⁵ Потешки, прибаутки, стишки для самых маленьких - коллекция. *Раннее развитие детей. Сайт Лены Даниловой*. [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://danilova.ru/storage/child_poteski_03.htm

⁶⁶ Потешки, прибаутки, стишки для самых маленьких - коллекция. *Раннее развитие детей. Сайт Лены Даниловой*. [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://danilova.ru/storage/child_poteski_01.htm

PŘÍLOHA Č. 2: ROZPOČÍTADLA, VÝCHOZÍ TEXTY

Ententýky dva špalíky,

čert vyletěl z elektriky,

bez klobouku bos,

natloukl si nos.

Boule byla veliká

jako celá Afrika.

Čerti pro něj plakali,

hrobeček mu kopali,

ten nejmenší neplakal,

protože se pokakal.⁶⁷

Еныку, benyку, kliky bé,

ábr, fábr, dominé...

Elce pelce do pekelce,

ten musí jít z kola ven.⁶⁸

На золотом крыльце сидели

Царь, царевич,

Король, королевич,

Сапожник, портной.

Кто ты такой?

Говори поскорей.

Не задерживай

Добрых и честных людей!⁶⁹

Раз, два, три,

Четыре, пять!

Вышел зайчик

Погулять.

Вдруг охотник

Выбегает,

Прямо в зайчика

Стреляет.

Пиф! Паф! Не попал.

Серый зайчик

Убежал!⁷⁰

⁶⁷ *Velká kniha českých říkadl: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008, s. 73. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.

⁶⁸ VAŠÍČKOVÁ, P. a K. DUFKOVÁ. *Velká kniha lidových říkanek: [příslaví, hádanky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2011, s. 68. ISBN 978-802-5312-346.

⁶⁹ МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Считалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989, s. 559 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

U potoka roste kvítí,

říkají mu petrklíč,

na koho to slovo padne,

ten musí jít z kola pryč!⁷¹

Plave mýdlo po Vltavě,

jakou barvu asi má?⁷²

Zlatá brána otevřená,

zlatým klíčem odemčená.

Kdo do ní vejde,

tomu hlava sejde.

Ať je to ten nebo ten,

praštíme ho koštětem.⁷³

Jedna, dvě, tři, čtyři, pět,

cos to, Janku, cos to sněd?

Brambory pečený,

byly málo maštěný.⁷⁴

⁷⁰ ХИИИ, О. *Потешки*. Москва: Эксмо, 2016, s. 3. ISBN 978-5-699-79848-3.

⁷¹ VAŠIČKOVÁ, P. a K. DUFKOVÁ. *Velká kniha lidových říkanek: [příslóví, hádanky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2011, s. 6. ISBN 978-802-5312-346.

⁷² VOTRUBA, A. *Namažeme školu špekem: současná folklorní poezie dětí*. Praha: Plot, 2009, s. 56. Sanitka. ISBN 9788074280139.

⁷³ *Velká kniha českých říkanek: [říkadla, písničky, rozpočítadla]*. Praha: Fragment, 2008, s. 59. Josef Lada dětem. ISBN 978-80-253-0701-4.

⁷⁴ Тамтѣж, s. 83.

Эники-Беники – ели – вареники

Эники-Бэники – клец!

Вышел – советский – матрос.

Эники-Беники – ели – вареники,

Эники-Бэники – клос

Вышел – веселый – матрос.

Эники-Бэники – метелки – веники!

Болики – лелики – опилки – ролики!⁷⁵

Вышел месяц из тумана,

Вынул ножик из кармана,

Буду резать, буду бить,

Все равно тебе водить.⁷⁶

Ехала карета темным лесом

За каким-то, там, за интересом

Инте инте интерес

Выходи на букву „эс“.⁷⁷

⁷⁵ Детские считалки, скороговорки и стишки - «Эники-Бэники» онлайн. *КАKRAS.RU - Сборники, Фольклор, Справочники и Старославянские шрифты* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://zagadki.kakras.ru/schitalki.html>

⁷⁶ Считалки. *Развитие ребенка. Развивающие игры, потешки, считалки, скороговорки и т.д.* [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://kindergeni.ru/HTMLs/schitalki.htm>

⁷⁷ Детские считалки, скороговорки и стишки - «Эники-Бэники» онлайн. *КАKRAS.RU -*

Аты-баты – шли солдаты,

Аты-баты – на базар.

Аты-баты – что купили?

Аты-баты – самовар.

Аты-баты – сколько дали?

Аты-баты – три рубля.

Аты-баты – шли солдаты,

Аты-баты – на базар.

Аты-баты – что купили?

Аты-баты – самовар.

Аты-баты – покажите.

Аты-баты – не хочу.

Аты-баты – спать хочу.

Таты-баты шли солдаты,

Таты-баты чьи они?

Таты-баты – Соколовы,

Таты-баты – вот и все.

Эни-бэни – рики – паки

Турба – урба – сенти – бряки.

Может – выйдет – может – нет,

В общем – полный – Интер – нэт

Эни-бэни – рики – таки

Турба – урба – синти – бряки.

Эус – бэус – красно – бэус – БАЦ!

Эни-бэни – рики – паки,

Буль-буль – буль – каляки – шмаки.

Эус – бэус – космо – бэус – БАЦ!⁷⁸

Шаты-баты – шли солдаты.

Шаты-баты – на базар.

Шаты-баты – что купили?

Шаты-баты – самовар.

Аты-баты – шли солдаты.

Аты-баты – вы куда?

Аты-баты – на базар.

Аты-баты – вы по чо?

Сборники, Фольклор, Справочники и Старославянские шрифты [online]. c2007-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://zagadki.kakras.ru/schitalki.html>

⁷⁸ Tamtéž.

Аты-баты – по овес.

Аты-баты – вы кому?

Аты-баты – мы коню.

Аты-баты – где ты взял?

Аты-баты – я украл.

Аты-баты – у кого?

Аты-баты – у попа.

Аты-баты – у какого?

Аты-баты – у седого.⁷⁹

⁷⁹ МАРТЫНОВА, А. *Потешки. Считалки. Небылицы*. [online]. Москва: Современник, 1989, s. 484-488 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.booksite.ru/fulltext/pot/esh/ky/>

PŘÍLOHA Č. 3: VZOR DOTAZNÍKU PRO ČESKÉ RESPONDENTY

Nejoblíbenější česká dětská lidová říkadla a rozpočítadla

Dobrý den,

věnujte, prosím, několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku. Je třeba uvést **první dva verše** Vašich oblíbených říkadel a rozpočítadel (maximálně **5 říkadel** a **5 rozpočítadel**). Děkuji.

1

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného říkadla.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

2

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného říkadla.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

3

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného říkadla.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

4

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného říkadla.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

5

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného říkadla.

 Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

6

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného ROZPOČÍTADLA.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

7

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného ROZPOČÍTADLA.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

8

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného ROZPOČÍTADLA.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

9

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného ROZPOČÍTADLA.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

10

Napište, prosím, první dva verše Vašeho oblíbeného ROZPOČÍTADLA.

Napište odstavec

Zbývá 1500 znaků

ODESLAT DOTAZNÍK

Vytvořte si vlastní **dotazník** zdarma ✓ [Survio](#) Vám pomůže

ПŘÍLOHA Č. 4: VZOR DOTAZNÍKU PRO RUSKÉ RESPONDENTY

Самые любимые детские народные потешки и считалки

Здравствуйте,

я студент из Чехии. Могли бы вы, пожалуйста, заполнить эту анкету для моей бакалаврской работы? Нужно написать **первые две строчки** Ваших самых любимых **детских народных потешек и считалок** (максимально 5 потешек и 5 считалок). **Спасибо** большое за Вашу **помощь**

1

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой потешки.

✎ Введите пункт

Осталось 1500 знаков

2

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой потешки.

✎ Введите пункт

Осталось 1500 знаков

3

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой потешки.

✎ Введите пункт

Осталось 1500 знаков

4

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой потешки.

✎ Введите пункт

Осталось 1500 знаков

5

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой потешки.

✎ Введите пункт

Осталось 1500 знаков

6

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой считалки.

Введите пункт

Осталось 1500 знаков

7

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой считалки.

Введите пункт

Осталось 1500 знаков

8

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой считалки.

Введите пункт

Осталось 1500 знаков

9

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой считалки.

Введите пункт

Осталось 1500 знаков

10

Напишите, пожалуйста, первые два стиха Вашей любимой считалки.

Введите пункт

Осталось 1500 знаков

ОТПРАВИТЬ АНКЕТУ

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Viktor Vymazal

Název katedry a fakulty:

Katedra slavistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce:

Tematické a jazykové shody a rozdíly v českých a ruských říkadlech a rozpočítadlech

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

Počet znaků: 69 060

Počet použitých zdrojů: 21

Počet příloh: 4

Klíčová slova: dětský folklor, říkadla, пестушки, потешки, rozpočítadla, motiv, deminutivum.

Charakteristika práce:

Tato práce se věnuje komparaci českých a ruských říkadl a rozpočítadel. Jejím cílem je zmapování odlišností mezi českým a ruským pojetím těchto žánrů a na základě analýzy a komparace identifikovat a interpretovat tematické a jazykové shody a rozdíly v českých a ruských říkadlech a rozpočítadlech.

ANNOTATION

Name and surname: Viktor Vymazal

Name of department and faculty:

Department of Slavonic Studies, Philosophical Faculty, Palacký University Olomouc

Title of thesis:

Tematic and language correspondences and differences between Czech and Russian nursery rhymes and counting rhymes

Supervisor of thesis: prof. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

Number of symbols: 69 060

Number of sources: 21

Number of attachments: 4

Language of thesis: Czech

Keywords: children's folklore, nursery rhymes, pestushki, poteshki, counting rhymes, motif, diminutive.

Characteristics:

This bachelor thesis is dedicated to the comparison of Czech and Russian nursery rhymes and counting rhymes. The aim of this thesis is to describe the differences between Czech and Russian approaches to these genres and to identify and interpret thematic and language correspondences and differences between Czech and Russian nursery rhymes and counting rhymes using analysis and comparison.